DE DOLORE SIMONIS PORTII NEAPOLITANI LIBER.

FLORENTIAE
Apud Laurentium Torrentinum
M D LI.

SIMON PORTIVS VIDO VIDIO PHILOSOPHO AC MEDICO INSIGNI

S. D.

TRACTATIONEM de Dolore à nobis tibi promiſſam & ſæpe deliberatã, proximis diebus, cùm ab illis philoſophiæ nodis publicè explicandis uacaremus, abſoluimus, & tibi mittimus. Eam ut ſanè gratam fore omnibus arbitramur, qui Medicinam cum Phyſicis præceptis coniungũt: ita tibi gratiſsimam, qui & noſtra legere auidè ſoles; & medicinam ita tractas, ut à philoſophia rationes, non ſecus, quàm à ſenſu experimenta petas. Qua in re, non potui non probare ſemper iudicium tuum; in eoque non modo, ut tu ipſe perſiſtas, ſed etiam, ut auditores tuos inſtruas (quemadmodum antea feciſti) te hortor atque obteſtor. docent enim philoſophi uiam; non ſolùm ad animi: ſed ad corporis etiam affectus dignoſcendos, ſanandosq́ue neceſſariam. quod uel noſtro hoc opuſculo intelliges: ubi, cùm dolorem definiemus, uel eiuſdem, aut cauſas, aut generationem explicabimus; quàm longos ambages, quot ineptias attulerit Iunioribus ignoratio Philoſophiæ, apertiſſimè demonſtrabitur.

Vale.

DE DOLORE, SIMONIS PORTII NEAPOLITANI LIBER.

Quid nomine Doloris intelligatur, & quomodo eum Græci exprimant. *Cap. I.*

CVM Inſtitutum nobis ſit de Dolore tractare; operæpretium eſt, quid ſit dolor, & à quibus cauſis oriatur, explicemus: Si antea quibus vocabulis, tum à Græcis, tum à Latinis nominetur tradiderimus. Græci, in fingendis nominibus feliciſsimi, dolori varia nomina poſuerunt, λύπην, πόνον, ἀλγηδόνα, ἀνίαν, ὀδύνην: & κόπον etiam ipſum aliquando appellarunt. quod, & Hippocratem, & Platonem feciſſe teſtatur Galenus primo de Sympt. cauſis, & ſeptimo de Placitis Hipp. & Plat. Latini, non ſolùm dolorem, & moleſtiam, ſed interdum quoque laborem nominarunt. Contra quos Cicero æſtuat, docens diuerſum eſſe laborem à dolore: idem tamen translatione vſus, laboris vocabulo dolorem aliquando ſignificauit. Sed hæc Grammaticis relinquantur, & concludamus prædicta nomina non modò à Latinis, verùm etiam à Græcis variè vſurpari. Ariſtoteles tamen frequentius corporis dolorem πόνον dicere conſueuit. Vnde in opere de Generatione animaliũ

eum dolorem,quem mulieres in pariendo experiuntur,πόνον appellat. in Problem at. quoque dolorem capitis,πόνον nũcupauit. Licet ſexto Topicorũ, dolorẽ corporis definiens, vſus ſit nomine ἀλγηδόνος:& ſepti ma ſectione Problematum mente dolẽtes, συναλγοῦντας διανοίᾳ dixerit. fortaſſe,quòd apud antiquos poëtas ,ἀλγηδὼν pro dolore corpoſis magis, quàm animi vſurparetur; hæc vti inuicem diſtingueret, addidit mente. Sed cùm dolor affectus communis ſit animi, & corporis: nos, in noſtra hac diſputatione, de corporis dolore verba facere inſtituimus. De animi autem ægritudine & dolore pertractare munus eſt philoſophi moralis. quamuis de hâc animi moleſtia Galenus libro de Curãdis animi morbis perbellè diſſer uerit: eiusq́ue doloris præcipuam cauſam inſatiabilitatem eſſe docuerit, quæ ita nos torquet,& rationem ſubiicit, vt omne vitæ ſpatiũ cum moleſtia tran ſigamus. De eo itaque dolore, qui læſo aliquo ſenſus inſtrumento, nos afficit, agere decreuimus: qui etſi poſsit omnibus ſenſuum inſtrumentis accidere, maximè tamen tactu hic acerbus ſenſus percipitur. quare in cæteris ſenſibus ea quæ male afficiunt,mole ſtias potius quàm dolores nominarem, vt paulò inferius quoque adnotabimus. At quoniam de dolore tactus, luculenter Galenus diſſeruit, Platonem atque Hippocratem ſequutus, operæpretium erit illius ſententiam, & communes locos, in quibus de dolore ſuam opinionem explicauit,afferre. proſpicereq́ue an ſimul conſonent, vel inter ſe diſsideant, vt cenſent, qui gratis ipſum reprehendere conſueuerunt. Primo igitur Galenum audiamus,qui longè minus à veritate diſſentit, quàm cæteri,qui eum ſequuti ſunt.

Quæ fuerit de dolore Galeni ſententia. *Cap. II.*

GAlenus, cui in Medicina primas dederunt, in enarratione Hippocratis de Ratione victus in morbis acutis; & in primo de Element. Iuxta ſententiam Hippocratis, quædam de dolore habet, ex quibus, ea, quæ ad doloris definitionem explicā-dam maximè conducunt, colligimus. primum illud eſt, quòd nihil dolore afficitur, quin prius ſit paſſionibus obnoxium. nihil enim dolere poteſt, niſi corpus, vt Græci dicunt παθητικόν hoc eſt paſsibile, vt probè Hippocrates libro de Natura human. ſcriptũ reliquit. Quare, ſi ex atomis corpora conſtarent (quoniam, & minima ſunt, & impaſsibilia) neque corpus ex iis coagmentatum paſsibile eſſet, nec vtique doleret. Alterum eſt, vt id, quod dolet, non ſit caloris expers, et ſenſus; cuiuſmodi ſunt cartilagines, oſſa, & ligamenta. Huic accedit, vt confertim, & totus ſimul, quod Græci dicunt ἀθρόως ſenſus fiat. Poſtremò, vt ſit ſymptoma. At affectio præter naturam, violenta, & à ſenſu aliena. hac enim particula, dolor à voluptate diſtinguitur; cùm & ipſa conformetur ſenſui: licet in alia voluptas cum dolore conueniat, quòd ambo confertim fiant. Hinc explicatur nodus, cur, cùm generatur qualitas aliqua membro conformis, & illi naturalis, etiam dolemus, ſi ſubitò generetur? Quanuis enim qualitas genita, membro illi ſit naturalis: modus tamen, quo gignitur, cum ſubitus ſit, eſt illi præter naturam. quoniam Natura ſubitas mutationes, ab vno extremo in aliud, non facilè ſuſtinet, & ob id dolet. Hoc quidem apertiſsimo exemplo docuit Galenus II. de Loc. affect. cap. IIII. & XII. Method. cap. VII. ſumpto ab iis, qui hye-

me per niuem iter faciunt, quibus maximè digitorũ extrema rigent, ac frigeſcunt:& ſi ad ignem propius admouerint, intolerabili dolore torquentur, præſertim ad vnguiũ radices, qua parte neruulus eſt, acriorem ſentiendi vim præbens. Huius doloris cauſam ibi reticuit Galenus; ſed non aliam eſſe exiſtimo, quàm ipſum frigus, quod vt contrarium calori renitenti, contraque contendenti, pellitur in profundum ſubitò; vnde ex ea intemperie repentina comprimuntur partes, & fit ſolutio continui, ac dolor; qui ſi ſenſim calefierent, excitaretur. Verùm intelligere oportet id fieri, cùm ſummè frigeſcunt partes; alioqui ſi remiſsius refrigerarẽt, vel non ſentiretur acris dolor, vel nullus. Itaque ex his colligimus conditiones quatuor, quæ, vt excitetur dolor perquam neceſſariæ ſunt. Prima, vt corpus ſit paſsibile: Secunda, vt ſentiat: Tertia, vt ſubito ac violenter mutetur: Poſtrema, vt ea alteratio præter naturam ſit, ac ſenſui inimica. Sed vt abſoluta doloris ratio colligatur; genus, vtpote à quo omnis perfecta ratio proficiſcitur, inquirendum eſt. Quæcunque à Natura in corpore fiunt; ea ſunt vel actiones, vel paſsiones, vel facultates: ita enim in fine tertii libri de Cœlo, & VII. Ethicorum Ariſtoteles corpora naturalia à ſe inuicẽ diſcerni differreque docet. Itaque cùm dolor naturalibus corporibus accidat: neceſſe eſt eum ad aliquod ex tribus his dictis generibus referre; & aut ſentiendi facultatem, aut actionem, aut ſymptoma eorum eſſe. Galenus II. de Locis affectis, vbi doloris, & voluptatis diffinitiones inueſtigat, Dolorem triſtem ſenſum ait eſſe: Id quòd Ciceroni etiam placuit, qui aſperum, & moleſtum ſenſum eundem nuncupauit. Cæterùm ſenſus quẽ αἴσθησιν Gręci dicunt, duo apud

Græcos,& Latinos ſignificare receptum eſt,& actionem,& facultatem ; quare dubitare poſsit, quo pacto in ratione doloris accipiatur. Conſtat tamen accipiendum eſſe pro actione, & non pro ipſa potentia, quod vel ex Galeno patet, qui in primo de Symptomatum cauſ. Dolorem eſſe ait, non in re, quæ facta eſt, ſed cum fit: ita, vt ſit actio, & non qualitas, profecta. verùm proficiſcitur aliquando à dolore praua quædam intemperies: ipſa tamen ratio doloris, eſt rei contrariæ ſenſus. quòd Auicenna Galenum imitatus, probauit: & idem ex cauſis quas Galenus poſuit, apertè demonſtratur. Nam, quæ concutiunt, quæ tundunt, quæ pungunt, quæ diuidunt cauſas eſſe doloris affirmauit: Ita, vt ipſum in actione conſiſtere ſenſerit. Eſt enim ſenſus alterationis, hoc eſt perceptio alterationis, vt ſeptimo de Placitis Hippoc. & Plat. non longè à fine demonſtrauit. Nam ſi quis dolet, afficitur præter naturam. Itaque perceptio ſenſus, & non facultas, erit dolor. Quamobrem non ſunt audiendi, qui ſub qualitate paſsibili tanquam ſub ſuo genere reponunt; ſi rem ipſam ad veritatis lancem appendamus. ſenſus enim paſsiones ſenſitiui, eſſe Ariſtoteles docuit: cui aliquando Aſtipulatus eſt & Galenus. Et quanquam vocabulum, πάθος apud Græcos ambiguum ſit, & pro omnibus accidentibus vſurpatur: nos tamen paſsionem nunc intelligimus, pro illo alterari, ac mutari, (vt ita dicam) vt à qualitate paſsionem inferente ſecernamus. Quamobrem actiones Triſtes ac moleſtas propriè paſsiones dicimus; quomodo ſecundo libro Metaphyſ. Ariſtoteles paſsiones accipi demonſtrat. Itaque cùm dolor ſit triſtis ſenſus confertim factus, aut ſenſum ſequatur (vt paulò pòſt demonſtrabimus ex Ariſtote-

lis ſententia) nulla ratio paſsibilis qualitatis in eius definitionem ingreditur. Adde, quod dolor innumerum ſenſibilium adſcriberetur, & quidē proprie ſenſus tactus, ſi paſsibilis qualitas dici poſſet. Quinimmo, concluderemus dolorem, cùm ſit ſenſibilis, afficere ſenſum: & dolorem facere. ſicque vlterius eſſet quærendum, an dolor, qui à dolore proficiſcitur, alium dolorem inferret. quòd ſi daretur, iterum de alio quærendum; resque in infinitum protraheretur, multaque alia ſequeretur abſurda, & medicis, ac philoſophis repugnantia. Igitur dolor paſsio eſt, & non qualitas paſsibilis, eſtque affectus ſenſus, eadem ratione. nam cùm dolor inter ſymptomata connumeretur, quæ ſunt actionum accidentia, ſeu noxæ: iurè & paſsio ipſa pro ſubiecto accidentis accipietur, & maximè actionis ſenſus tactus. ſæpe enim vſu venit philoſophis, vt formam pro ſubiecto intelligant. nam album, pro homine albo: &, vt more iſtorum loquar concretum accidentis, & pro forma, & pro ſubiecto intelligere poſſumus, velut Auerrois quinto Meth. XIIII. & primo Phyſ. docet, & ego paulò pòſt latius explicabo. in hoc enim omnis diſceptatio inter Galenū & Ariſtotelē verſatur; An dolor ſit actio ſenſus, vel aliquid ſequēs actionē. Galeno quidē placuit dolorem actionem eſſe: attamen ei quis ſe obiiciat, negetq́. dolorem eſſe actionem, quòd ſit triſtis actio, perinde ac ſi hominem mortuum, hominem non eſſe affirmauerimus. nullam enim interſe ſimilitudinem habent, quandoquidem mors omnem hominis rationem perimit. Cæterum res aliter ſe habet, nam moleſtia, quæ in actione percipitur, non priuationem actionis, ſed eiuſdem ſymptoma notat. idque ex Galeno quoque colligitur, qui primo de Sympt. cauſis.

quoddam eſſe commune, tam doloris, quàm voluptatis, demonſtrat, nempe ſubitam mutationem. Si dolor & voluptas, perinde, ac homo mortuus, & viuus inter ſe diſsiderent; non conuenirent vtique in actione, aut mutatione: quòd æquiuocis nulla communis cōueniat ratio. Quare ſi ſubita actio tam dolori, quàm voluptati communis eſt; tolli nullo modo poteſt, quin dolor ſub actione comprehédatur. quia tamen voluptas perfectior eſt, idcirco primo actionis nomine nominabitur, deinde dolor. Definitio igitur doloris iam ſuum genus inuenit. eſt enim dolor ſenſus, atque ille aſper. Nec opus eſt addere animalis, vt quibuſdam placuit. cùm enim dico ſenſum, animalis rationem intelligo. Additur huic defininitioni, Confertim factus; quò dolor, & voluptas ab aliis diſtinguatur actibus, qui ſenſim fiunt. Cæterùm quia hæc ratio voluptati quoq. conuenit. quòd ipſa quoque ſubito fiat, adiicienda eſt alia particula, Prę ter naturã ſiue moleſtus: vt per eam à voluptate ſeparetur. Ita, vt dolor ſit aſper ſenſus, præter naturam, ac ſubitus: voluptas verò, ſenſus blandus, ſecundum naturam, ſimul genitus. At ne ſic quidem definito dolore contenti erimus, quamuis quid ſit expoſuerimus: niſi cauſam quoque addamus, à qua fiat. quoniam dolor eſt accidens, in opere conſiſtens: quo perempto, perimatur accidens. Decet igitur ponere agētem cauſam, vel cauſam ſine qua non. hęc autem erit, mala intemperies, ſoluta continuitas. Tota igitur ratio hoc pacto componéda eſt, Dolor eſt ſenſus aſper, præternaturalis, confertim factus à mala temperie, cum ſolutione continui. Hæc ſanè ratio & quid, & propter quid explicat, quam conſtat ſola poſitione à demonſtratione differre. coniūgit enim

cum concluſione principium. Videmus autem eiuſmodi definitiones Ariſtoteli frequentes eſſe, in quibus additur cauſa faciens: vt ſexto Top. vbi Dolorem definiens, addit cauſam doloris: Eſt inquit paſsio animalis facta ex diſtantia partium præter naturam, ſic quarto Meteor. vbi concoctinem definit eſſe perfectionem factam à calore; apponit calorem, quæ eſt cauſa faciens concoctionem; ita quoque Lunæ eclipſim eſſe priuationem luminis Lunę, ex interpoſitione terræ inter Solē, & Lunā explicauit Philoſophus. Neque enim inutiliter efficiens cauſa in definitione eiuſmodi operum, quæ ab agentibus cauſis fiunt, & ob iiſdem conſeruantur, apponitur. Ob id Aëtius Galeni ſectator nō contemnēdus adiecit cauſam efficientem. Cùm inquit ὀδύνη μὲν οὖν ἐστιν ἀθρόα μεταβολὴ κράσεως, καὶ μελίτη λύσεως συνεχεῖ. Interpres Latinus huius loci, inquit, Dolor eſt repentina temperamenti mutatio, & futura ſolutio continui. Sed verbū μελέτη peruersè vertit & obſcurè. quid enim, quæſo, futura ſolutio continui ſignificat? quare mea quidem ſententia, ſic verti debet: & intelligendo ſolutionem continui, ac ſi diceret, non ſolùm eſt mutatio temperamenti, ſed cum intelligētia ſolutionis continui: quoniam dolorem in corpore cōtractum à cauſa intrinſeca deſcripſit Aëtius. Propterea animaduertens doloris duplicem eſſe cauſam, vt pluribus locis adnotauit Galenus; vnam extrinſecam, quam dixit eſſe ictum, fracturam, contuſionem, cæteraque eius generis, quæ ſenſui eſt manifeſta: & alteram intrinſecam, quæ ratione comprehenditur, & eſt immoderata intemperies: hanc doloris cauſam Aëtius nobis explicare volens, inquit: Dolorem eſſe ſubitam temperamenti mutationem, meditationemque ſolutio-

nis continui. quaſi nos moneat, vt vnà cum temperamenti mutatione, ſolutam etiam continuitatem eſſe intelligamus. Neque enim poteſt ſine ſolutione continui intemperies acerbum dolorem generare:eo quod ad eius generationem ingens læſio requiratur, quæ non fit, niſi intercedente cauſa ſoluente continuum;quemadmodum libro ſeptimo de Placit.Hyp. & Plat. traditum etiam eſt à Galeno. Quamuis autẽ cauſæ plurimæ, ac ſpecie diſtinctæ ſint, vt videre eſt apud Galenum, vbi eas enumerat primo de Sympt. cauſ.& duodecimo Method. quas libro Artis medic. & in ſecundo de Ratione vict. ac libro de Inæquali intemperie, omnes ſub duabus complexus eſt, ſub intemperie,& ſolutione continui. (Licet duodecimo libro Meth.& quarto de Simpl. med. facul.vnam proximam doloris cauſam poſuerit, internam ac latentem continui ſolutionem:quod non immeritò ab Auicẽna & Auer.ipſi adſcribitur) Has omnes doloris cauſas Aëtius in ſua Def. concluſit. Generant porrò intemperies & ſolutio continui dolorem, non modò in ſenſu tactus: verùm etiam in omnibus aliis ſenſibus, vt Galenus in libro de Different.ſympt.& in primo de Sympt. cauſ. vberrimè demonſtrauit. Atqui Auicẽna,& recentiores medici acriter Galenũ reprehendunt, quòd variis in locis variè de dolore loquatur, quaſi ſibi non conſtet. Sed (vt mea fert opinio) in ſophiſtarum gregem adſcribendi ſunt; cùm in dubium vertant id quod mente aſſequi non poſſunt, id enim Galenus ſophiſtarum eſſe propium libro de Cauſ. procatarct. perbellè adnotauit. At nos tantum abſumus ab eius ſentẽtia reprehẽdenda,vt à maleuolorum liuore,ac detrahẽtium inuidia, ipſam vindicare conſtituerimus, quò magis ipſa veritas eluceſcat,

Quæ contra Galenum de ratione & cauſa doloris obiiciuntur. *Cap.* *III.*

GAlenum igitur accuſant,quòd ſibi non conſtet in doloris explicatione. Aliquando enim triſtem eſſe ſenſum ſcribit, vt ſuperius patuit; at in libro de Different.ſympt.inquit tactum,egregium præter cæteros ſenſus in actione ſua ſymptoma experiri, nempe dolorem. quod & reliquis ſenſibus eſt commune. vt hinc apertè patet, dolorem non eſſe actionem; ſed actionis ſymptoma. Nam quod alicui accidit, nulla ratione dici poterit eſſe illud, cui accidit: Dolor ergo in actione ſenſus fit, & actio eius non eſt. In libro etiam de Arte medic. ait, Quæ dolent, & quorum motus ſunt deprauati, aut interierunt, manifeſtam habent determinationem. hæc Galenus vbi dolorem ab actibus, & motibus deprauatis ſecernit; ita ſanè, vt dolorem non eſſe actionem deprauatam ex his locis aſtrùere liceat. Præterea non hoc ſolùm, ſed etiam in explicandis cauſis doloris variè loquitur. nam in libro de Inæqual. intemp. Alterationem doloris cauſam ſtatuit. idem ſenſiſſe videtur, & in libro de Natura humana, Hippocratem exponens, qui ait, ſi homo vnum eſſet, animal non doleret; quia inquit Galenus non alteraretur. Igitur alteratio videtur eſſe cauſa doloris. Quin etiam,& de intemperie,quæ continuum ſoluit, ambigua profert. duodecimo enim Method. frigidum, & calidum primas cauſas continuum ſoluentes eſſe credidit: vt in ſecundo de Comp. medic. ſecundum loca, ſiccitatem addidit, humiditatem excludit,quã tamẽ admiſit libro Artis med.&, de Inęqual.intemp.

& libro de Conſt. Art. humidum enim inquit etſi non pari celeritate,ſpatio tamen tēporis tranſmutat.

Defenſio Galeni. *Cap. IIII.*

AT hæc omnia paruifaciat qui diligenter Galeni ſententiam perſcrutetur, nec magno negotio ea omnia diluet. In libro enim de Arte Med. (vt huic loco primùm ſatisfaciamus) ſigna proponens, per quæ morboſum corpus ab optimè conſtituto diſtinguamus, ea recenſet, quæ ſenſui patent, vbi inquit: Quæ igitur dolore infeſtãtur,& quorum motus ſunt deprauati aut omnino interierunt, manifeſtas habent determinationes.hæc Galenus.exponunt aduerſarii hunc locum ita, vt colligant, dolorem non eſſe actionem læſam; quaſi eum à motibus deprauatis ſeparauerit. Sunt alii qui velint Galenum diſtinguere dolorem non ab omni motu deprauato,ſed ab imperfecto tantùm, atque imminuto, quaſi per motus deprauatos intelligat diminutos. Verùm dolor actio deprauata eſt, & vt inquit Auicenna corrupta, eo modo, quo & pregnantium appetitus corrumpitur, dum terram, carbones, aut lapillos perſequuntur. Nam actio, iuxta Galeni ſententiam in libro de Different.ſympt. tripliciter læditur:duobus quidē modis vitioſa efficitur, & cùm imminuitur,& cum deprauatur; ſub qua deprauatione dolor comprehēditur. Tertio verò modo prorſus tollitur, neq. dolorē habet ſub ſe. In ſecundo igitur ordine, cùm deprauatur actio dolorem repoſuit. Sed redeundum eſt ad verba Galeni in Arte med. quæ alii ſic interpretantur, vt coniunctionem illam, Et, non pro coniungente; ſed pro exponente accipiant: ac ſi Gale-

nus dicat: Quæ dolent,& ideſt quorum motus ſunt deprauati; Ita, vt omnem vitioſam actionem, & imminutam, & deprauatam vno in loco comprehendere voluerit. Ego verò eiuſmodi expoſitiones non probo; licet à Galeni verbis non omnino videantur alienæ: quamobrẽ, ex libro de Sympt. differ. apertius Galeni mentem elicio, vbi actiones ſenſuum bipartitò diſtinguit: quatenus vel ex toto pereunt, cùm ſcilicet, obiecta ſenſuum non percipiuntur; & quatenus vitiosè obiecta percipiuntur. atque hoc ſecundum diuiſionis membrum in duo rurſus ſecat, in deprauatas, atque imminutas: Deinde ſubiicit: tactus egregium præter cæteros ſenſus in actione ſua doloris ſyptoma experitur. In reliquis quidem ſenſibus excitatur etiam dolor: verùm qui in tactu ſentitur. à cæterorum ſenſuum dolore duplici ratione diſtinguitur; Vna, quòd in cæteris, tantùm producatur à propriis obiectis: in tactu autẽ, nõ modò ab externis obiectis; ſed multò magis ab internis affectibus infertur. Altera, quòd dolor tactus, præ eo qui in reliquis ſenſibus excitatur, vſqueadeò intolerabilis eſt, vt nonnonnuli ſibi ipſi ob eum mortem conciſcãt. Ex his itaque verbis Galeni patet, Dolorem in ſenſu tactus, tanquam egregium, & vehementem ſeparari à deprauatis aliorum ſenſuum actionibus. Ergo cùm in libris Artis med. dicat, quæ dolore infeſtantur, & quorum motus ſunt deprauati; Cenſeo ibi ſecernere dolorem in ſenſu tactus, à motibus aliorum ſenſuum deprauatis; non quòd & ipſe in tactu non ſit motus, aut eius ſymptoma; ſed quòd vehementior ſit, & propterea longè ab aliis motibus differat; atq. ob id ſolus doloris nomine appellari mereatur, cùm alii tantum motus deprauati vocentur. Sed cauſam,

propter quam maior ſit dolor in ſenſu tactus, quàm in aliis; ipſe quoque Galenus primo de Sympt.cauſ. docet,eamque in inſtrumenti craſsitudinem, reiicit. quo enim craſsius inſtrumentum eo maiorem voluptatem, & maiorem dolorem percipit, ac maiori cũ violentia. Tactus itaque, cum inſtrumentum habeat carnem muſculorum, vel neruum, qui intra carnem eſt; magis quàm alii ſenſus afficitur, atque alteratur, eoque alterationis ſenſus eſt efficacior. Neq.neceſſariũ eſt Galeni placita ſectanti quartũ ſymptoma in actione læſa collocare, ſub quo dolor comprehendatur, cum commodè ad ſymptoma deprauatæ actionis referatur, primumque in ea locum ſibi vendicet. Philoſophi tamen aliam fortaſſe afferrent rationem, cur dolor adeò afficiat ſenſum tactus. ea autem eſt, quod vitæ animalis ſtatim aduerſetur: animal enim per tactum animal eſt. At in cæteris ſenſibus, dolor vni ſenſui vnique eius organo infeſtus eſt. Neque prorſus vitæ animalis eſt inimicus, proptereaque minus tunc hominem afficit, minusque excruciat. Inferius aliam dabimus ad Ariſt.mẽtem propius accedens. Iis ita conſtitutis venio ad rationes, aſſeroque dolores in actione conſiſtere, & eſſe actionem. Neq. hæc inter ſe pugnãt. Dolor enim duobus modis capitur,tum à medicis,tum à philoſophis;Vno vt à voluptate diſtinguitur, &,vt eſt accidens, atque hac ratione, vt accidens, dolor eſt in ipſa actione, & actio eſt quaſi genus ſubiectũ in ſuas differentias diuiſum puta dolorem, & voluptatem. Alia præterea ratione accipitur pro actu,quo dolemus: Atque ita eſt actio deprauata. quod per exemplũ tibi manifeſtius ſiet.Rationale cum differentiam ſignificat, in genere non comprehẽditur,neque de eo genus verè dicitur,

vt tertio

vt tertio Metaphy. Philoſophus docuit. at ſi rationale hominem nobis denotat & ſpeciem ipſam; verè dicimus rationale eſſe animal. idem dolori accidit, nam ſi pro actu quo dolemus accipitur, eſt actio; ſin autẽ, vt accidens in actione, dicitur actionis ſymptoma. Atque ſic argumento ſatisfaciemus ſuperius adducto. Quod verò pertinet ad cauſas doloris, in quibus tradendis ſibi non conſtare Galenũ dicebant: ſi memoria tenemus, iam ſuperius enarratam diuiſionem cauſarum doloris, ſoluetur nodus. cauſas enim doloris alias eſſe docuimus manifeſtas: alias obſcuras, quas haudquaquam ſenſibus, ſed ratione tantùm cõprehendi diximus. Manifeſtæ quidem ſunt, ſoluta continuitas à cauſa externa, atq; immoderata intemperies. At ſolutio continui ab interna intemperie profecta, obſcura eſt, eaque ſolùm erudito medico innoteſcit: & de hac Aëtium locutum eſſe ſupra dicebamus. Galenus itaque cum alterationem, & ſolutam continuitatem eſſe doloris cauſas dixit, interdum eam accipit, quæ euidens eſt ſenſui: Ita vt ſoluta continuitas dolorem generet, quem poſtea ſequitur intemperies. Cui ſententiæ penitus Auer. conatur repugnare. at contrà vbi alteratioẽ doloris cauſam ponit, intelligi ſemper continui ſolutio debet; quod in Aëtii loco exponendo ſuprà monuimus. Et quanquam Galenus intemperiem, tanquam cauſam manifeſtiorem; plerumque tamen ſolutionum continui ſiue externam, ſiue internam, cauſam proximam doloris attulit. Sed ignorare non oportet, quòd ſolutio continui in corpore, ſequitur intemperiem: Externam verò intemperiem, ſolutio continui comitatur. Quare vt mutuam harum conſecutionem percipias; ſcire conũenit, continuum intra corpus ple-

rumque ſolui non poſſe à cauſa interna, niſi affectio præcedat: & propterea ſolutionem, quæ intra corpus fit, intemperies neceſſariò præcedit: ſed externã, quæ ab ictu procedit, intemperies ſequitur, Dolor tamen ipſam ſolutionem proximè ſequitur. Nec te moueant, qui Galenum aſſerunt ſolutionem continui, & intemperiem interdum ſimul generari: propterea quòd ſolutionem continui aliquando intemperies ſequi ſoleat, à qua dolor gignitur. recedunt enim ii à Galeni ſententia; & toto cælo aberrant. Nam vbi continuitas ſoluitur, ſpiritus, & humores dolorem generantes ad eum locum confluunt. quapropter ſi poſt factam diuiſionem, alius dolor à priori inducitur, ille iuxta Galeni ſententiam, à noua ſolutione oritur, quam producunt humores, ob ſuam ſiue craſsitudinem, ſiue acrimoniam, aut aliam qualitatem. Atque hoc pacto huic quęſtioni ſatisfacimus de cauſis doloris; cur aliquando vna, aliquando duæ à Galeno afferantur. Porrò ſiccitas, cùm minus agat, neque vehęmens ſit, in agendo vt aliæ qualitates, leuiorem inducit dolorem; humiditas autem, cum ſegnis ſit admodum, nullum dolorem excitat, vt ſecũdo κατὰ τόπους aſſerit Galenus. Quòd ſi libro de Inęqual. intemp. dixit omnes intemperies dolorem gignere, inferius tamen eodem capite precipuas doloris cauſas duas ponit, nempè calidum, & frigidum: quibus poſtea annectit ſiccum; & poſtremò humidum. ſiccitas enim ratione priuationis potius quàm alio modo dolorem infert; at humiditas, quantum ſpectat ad ſuam qualitatẽ, dolorẽ minime efficere poteſt (nõ aliter quàm in ſimilaribus partibus ſolæ intẽperies, dolorẽ ſua vi minimè producunt) ſed tantum ob ſui craſsitiem, & copiam in partibus diſsimilari-

bus dolorem generat. Neque aliam puto fuiſſe Galeni mentem in loco proximè adducto: Sic humores capitis dolorem non inferunt, alia ratione, niſi ſui multitudine, mora, & acrimonia. Iccirco cum Galenus Hyppocratis ſentētiam interpretatur vbi inquit, quòd in omni morbo ſit vlcus, hoc propterea euenire probauit, quia humores in quouis morbo erodendo, tendendo, premendo, euellendoque aliquam faciunt continuitatis ſolutionem. Quibus ita conſtitutis, facilè intelligitur ratio, quā affert Hippocrates in libro de Natura humana: quare ſi homo vnū eſſet, non doleret, quoniam ſcilicet alterari nō poſſet. Nam ſi dolor eſt triſtis ſenſus, neceſſe eſt eum, qui dolere debet, alterari. Alteratio autem in ſimplici non contingit. Animal verò quod ex quatuor conſtat elementis, per tactum animal eſt, vt tertio de Anima docuit Ariſt. inquit enim ſenſum non eſt neceſſe in omnibus viuētibus eſſe. Neque enim ea, quorum corpus ſimplex eſt, contingit habere tactum, neque ſine hoc poſsibile vllum eſſe animal. Ex quibus verbis facilè patet, non poſſe dolere quod ſimplex eſt, quia ſenſu caret: cùm dolor ſit actio ipſius ſenſus, vt ex Galeni ſententia iam demonſtrauimus. Si quis autem hæc vberius tradita deſiderat, reiiciendus eſt ad Galeni librum, non ſolùm de Natura humana & de elementis ſecundum Hippocratem, ſed ad eum, qui de Conſt. artis inſcribitur: Vbi priſcorum philoſorum ſententias euertit, & cum Democrito, atque Epicuro certat qui naturā ex atomis eſſe cōcretā volebat: ſed hanc hæreſim è medio ſuſtulit; quia ſi ex his conſtaret non alteraretur, nec ſentiret: cum atomi non patiantur, nec alterētur; & ſublata alteratione, ſenſus ex toto aufertur. Rectè itaque cenſet in libro

de Natura humana. Hippocrates, quòd ſi corpus ſimplici conſtaret elemento, non vtique doleret. nihil enim eſſet quod in ipſum ageret. At ſi quis inſtaret, quaſi ex ſeipſo pati poſſet: Si hoc, inquit, eſſet, vnica medela ſufficeret: verùm hoc ab experimento, et re ipſa recedere compertũ eſt: quare vt omnibus notum prætermittatur. Cæterùm vt Hippocratis ſententias medicorũ, philoſophorũ decretis confirmemus, primũ apertè intelligo rationẽ Ariſtotelis primo de Cælo, qua cælum eſſe incorruptibile probat, ab Hippocratis ratione non diſſentire. Probat enim Ariſt. cælum eſſe incorruptibile, ex vnitate: Nam cælum ex tota conſtat materia. Illud autem, quod ex toto conſtat elemento primo, vnum eſſe neceſſe eſt. quod ſi vnum eſt ex toto primo elemento; nec pati, nec corrumpi poteſt, quòd nihil habeat, quod in ipſum agat. Nam teſte Auerroë, Alteratio compoſitionem ſignificat. Si quis præterea obiiciet elementa quatuor ſecũdum ſe tota æterna eſſe, vt tertio de Cælo oſtenſum eſt ab Ariſtotele, & tamen habente partem materiæ: habere intellige eſſe æterna per ſucceſsionem, ac partium continuam generationem, veluti probarunt philoſophi; & cùm æquales habeant materiæ portiones, ſeruari in illis proportionem, vt docuit primo libro Meteor. Ariſt. Atque hæc pro Galeni deſenſione contra recentiores ſufficiant.

Auicennæ & Auerrois opinio de Dolore. Cap. V.

DEfendimus in ſuperiori capite Galenum ab his qui ipſum ſibi aduerſari oſtendere nitebantur: Nunc ne quid deſideretur in hac noſtra tractatione,

Anteqũã ad veram de dolore explicationem accedamus, paucis recentiorum medicorum ſententias de dolore diſcutiamus. Primum igitur ſeſe nobis offert Auicenna, Qui in ſecunda Fen. primi libri Doctrin. ſecunda; ſumma ſecunda tribus argumentis contra Galenum inſurgit, quorum Primum eſt: Dolor in partibus ſimilibus, & continuis, vbi nulla eſt ſoluta continuitas, ſentitur. hinc ergo ſequitur, ſolutionem, non eſſe cauſam doloris. vtitur deinde exemplo, ad declarandum aſſumptum eſſe verum. In partibus inquit continuis, vbi nulla eſt ſolutio, dolorem ſentimus. nempe membrum totum interdum dolet, cum tamẽ non ſit ſolutum aut diuiſum totum. Secundum Argumentum eſt: Frigus dolorem in partibus refrigeratis continuis excitat, & non ſentitur: vbi manifeſtè ſoluitur continuum. quare malam temperiem potius cauſam doloris eſſe, quàm ſolutam continuitatem concluſit. Poſtremò idem perſuadet. hac ratione: Dolor eſt rei contrariæ ſenſus; ſed contrarium ſenſum intemperies efficit, & non ſoluta continuitas. igitur intemperies erit cauſa. Idem quoque Auicenna ſexto Natural. duas eſſe doloris cauſas præcipuas docet, Intemperiem, & ſolutam continuitatem. quod ex eo probat, quia ſanitas in ipſa tẽperie atque vnitate conſiſtit. quare corruptio temperiei, & continui ſolutio, quam ſenſus tactus ſenſit, dolorem affert. diſcernit enim tactus noxia à familiaribus: cumque noxia diiudicat, dolet. Nobis autem hæc Auicennę ſententia non probatur. neq. enim explicat proximã doloris cauſam, ſit'ne ea intemperies, an ſoluta cõtinuitas. Demõſtratũ enim eſt à philoſophis, quod vbicũq. vnius effectus plures ſunt cauſæ eiuſdẽ generis, certo ordine illũ efficiũt causãtq. ita vt alia prior

nuitatem inter propria obiecta cõnumerauit. Quòd ſi dixeris ex ſecundo de Anima, ſolutionem continui ad numerum reduci, quod eſt ſenſibile commune; hoc vel parum exercitatis ſtatim abſurdum videbitur: quandoquidem communia obiecta non niſi per propria agere poſſunt, cum ſint ſubiecta immutationis ſenſus, quæ fit à propriis obiectis. Valeat igitur Gentilis Fulginas qui conatus eſt oſtendere communia obiecta ſine propriis poſſe ſenſum immutare; de turri alba exemplum adducens cum eminus eius magnitudinem prius perſpiciamus, quàm albedinem cernamus. Hoc itaque perſuaſus, cenſet commune obiectũ prius ſentiri quàm propriũ: ſed lõgè aberrat. Neque enim turris magnitudo omni colore priuata viſu deprehenditur, quamuis ob plurimũ loci interuallum color verus percipi nequeat. Res enim ob magnam loci intercapedinem alio colore infectæ apparent, quàm quo reuera inſigniuntur, quemadmodum in noſtro Commentario de Coloribus demonſtrauimus. Offert igitur ſe nobis aliquis color, quo turrim videmus, ſi non albus, ſaltem pallidus, aut in multa diſtantia niger; quo commune illud obiectum videlicet magnitudinem apprehẽdimus: quam in tanto interuallo, ſi rationem opticam ſequi volumus, propter anguſtiã, & acutiem angulorum quos radii faciunt, minus videmus. Taceat igitur Gentilis, in Philoſophia parum eruditus, qui turris altitudinem, pueriliter admodum, citra vllius coloris opẽ dignoſci credidit; neq. intellexit tenebras dici nigras, & ad nigros colores referri, vt eodem noſtro Commentario docuimus. ſed longius dilabimur, reuertamur igitur ad inſtitutum, & præter ea, quæ ab Auicenna dicta ſunt, audiamus Auerroẽm, qui & ipſe à

Galeno diſſentit, vnam tantùm per ſe ac proximam doloris cauſam ſtatuens; nempe intemperiem, quæ tamen totum membrum non afficiat. nam talis non ſentiretur; quemadmodum nec illa intemperies ſentitur, qua hectici laborant. Cenſet etiam Auerroës, ſolutionem continui generare intemperiem, & ab hac deinde dolorem effici, ratio verò, quæ id perſuaſit, in hoc conſiſtit, Quòd ſolutio continui ſit motus malus, quandoquidem naturæ aduerſatur, cùm corrumpat vnitatem, quæ ad membri ſanitatem eſt neceſſaria; eaque ſoluta, intemperiem faciat, inferens contrarium tēperiei, quod ſanè nihil eſt aliud quàm intemperies. Igitur ab Intemperie proximè promanat dolor. Sunt qui Auerroëm damnent, quòd malus motus, quem dicit introducere intemperiem, ſit ex eorum numero, quos Locales vocamus: At nulli tales intemperiem generant, vt patet; quia multis eiuſmodi motibus corpus noſtrum mouetur, à quibus minimè alteratur; Ad hæc. Eſto quod motus ille localis intemperiem faciat; hæc nulla alia ſanè erit, quàm inflammatio ſpiritus, qui fertur ad locum diuiſum; atque ita intemperies huiuſmodi ſemper calida eſſet, quod tamen falſum eſt: Nam ſtatue hominem in aêre frigidiſsimo, diuidaturque illius caro inſtrumento ſimiliter frigidiſsimo, hæc diuiſio dolorem non generaret, Quoniam in eo calida intemperies gigni non poſſet. Denique ſolutio continui, ſimplex morbus eſt, vt ipſe quoque Auerroës docet ſeptimo Collig. de Curat. ſolut. cōtin. at ſi ſtatuamus intemperiem ſequi ex ſolutione continui, morbus omnino compoſitus reddetur, ex intemperie, & ſoluta continuitate. Atque hæc ſatis ſint quoad Auerroëm.

Solutio

Solutio rationum Auicennæ & Auerrois *Cap.* *VI.*

ETſi horum rationibus prolixius ſatisfaciemus, cum Ariſtotelis ſententiam enarrabimus: paucis tamen modò iis eſt occurrendum. & primùm rationes Auicennæ, qui argumentabatur, quòd in tota parte membri doleamus, & tamen in tota non ſit ſolutio continui: Deinde, quòd totum corpus internum doleat, nulla facta ſolutione, vt patet in febricitante; hoc modo diluimus, concedentes quidem, quod in tota parte ſimplici, totoque membro dolere poſſumus; attamen ea portiuncula, cuius vnitas ſoluta eſt, magis ſentietur dolor, ipſaq. intemperies, ob partium conſortiũ cum toto communicatur. Vel fortaſsis melius, cum alicuius partis vnio ſoluitur, acres humores, aut multi, & craſsi ad locum ſolutum & dolentem confluunt, vtpote imbecillum iam factum. ex hac igitur defluentis humoris acrimonia, vel multitudine, fit aliqua diuiſio, & ſolutio ſenſum latens, & interior, atque ita in toto membro, erit vna pars ſoluta ſenſui manifeſta: ſed multæ aliæ latentes erunt & dolẽtes ex cauſis proximè enarratis. Simili quoque ratione, & in febricitante, calor ille igneus acris vel humor, qui febrem facit, diuiſiones latentes in partibus imbecillioribus molitur, & excitat dolorem, atque ob id corpus totum non æque dolet, ſed magis vbi fit diuiſio, & ſolutio. Erat altera ratio Auicennæ quòd frigidum, cùm continuum ſoluit, non ita magnum in diuiſis partibus dolorem procreat, quemadmodum in extremis; nam extimæ nihil eiuſmodi perpetiuntur. Sed nos id non alia ratione accidere poſſe exiſtimamus, niſi

quod nerui, & carnis fibræ in ſua principia contrahuntur: contractio porrò continuum ſoluens, dolorem excitat. Quòd optimè traditum eſt à Galeno, in princip. quarti de Simpl. medic. facult. vbi demonſtrat, quo pacto, & à calore, & à frigore continuum ſoluatur. Cùm verò dicit Auicenna dolorem effici à re contraria temperiei, at ſolutio non eſt res contraria temperiei, ſed intemperies: reſpondemus, quòd cauſa efficiens ſolutionis (ſiue ſit externa, ſiue interna) eſt contraria temperiei: quoniam illud obiectum ſoluens continuū, aduerſatur ſanitati; puta durities, vel acuties ſcindens, aut multa copia excedens. Diuiſio igitur continui, eſt ipſa læſio: cauſa verò lędens, & ſoluens, eſt contraria ipſi ſenſui: quapropter ſenſus læſionis dicitur potius dolor. At apud Philoſophum eſt affectus ſequens ſenſationem, vt paulò pòſt dicemus. Tria igitur ſunt, cauſa faciens diuiſionem, & hæc eſt contraria temperamento inſtrumenti ſenſus tactus, quæ ſoluit rationem inſtrumenti: tum diuiſio, quæ læſio dicitur: eſt, & tertio ſenſus, cauſam, & læſionem ſentiens, vt audies. Diuiſio itaque ſua natura non eſt contraria temperamento: ſed ratione cauſæ faciētis diuiſionē dicitur contraria. Porrò per hæc facilè Auerrois rationes deſtruuntur: quandoquidē diuiſio non generat qualitatē, niſi per accidēs; quia ex diſtantia partium oritur intemperies. Sed diuiſio, eſt motus malus factus ab obiecto non commenſurato facultati tangendi. Dicitur autem malus, quoniam confertim fit læditque organum ſenſus: decipiturque Auerrois, cum credit, malam intemperiem excitare dolorem immediatè; niſi in intemperie ſolutionem continui includat. Sed nec illud ſenſit Auerroës, nec poteſt proprie dici: quoniam intem-

peries eſt qualitas, cuius eſt alterare: diuiſio autem in motu locali, & non in alteratione ponitur. Sunt igitur tria, qualitas tangibilis, quæ diuidit: diuiſio ipſa, quæ eſt læſio: & perceptio, quæ dicitur ſenſus, vel ſenſatio. ex his tribus ſequitur paſsio in appetitu, quæ dicitur dolor. Quòd ſi harum trium cauſarũ doloris vna defuerit, non excitabitur in appetitu dolor. cum enim qualitas tangibilis non erit præſens, non vtique motus nec dolor fiet: quia ſenſus eſt potentia ſenſibile; & præſente ſenſibili fit actio ſenſus exterioris. quòd ſi non diuidit, dolor non generatur; quoniam ingens læſio requiritur, quaque nulla maior à qualitatibus tangibilibus fieri poteſt. Amplius, ſi patiens diuiſionem, alicui alii rei intentus animũ læſioni minimè applicuerit, ſenſus dolorem non ſentiet, neque dolebit: atque ob id ligna, lapides, & inanimata omnia, quamuis patiantur diuiſionem, cum illam non ſentiant, (vtpote quæ hac facultate carent) non dolent. Itaque intemperies, ſi inter cauſas doloris connumerari debet; vt qualitas lædens, quam noua ſequitur diuiſio, ſecundum Peripateticos habenda eſt. Ad id verò quod ſubdit Auerroës, dolorem in tactu à proprio obiecto fieri, perinde atque in aliis ſenſibus: reſpondendum eſt rectè illum ſentire, quoniam prima ac ſumma cauſa doloris, eſt qualitas tangibilis; ipſaque intemperies, vt qualitas tangibilis, dolorem excitat diuidendo; quoniam diuiſio eſt læſio, quam dolor, & paſsio comitatur. Diuiſio igitur non eſt obiectum tactus, vt Latini in philoſophia parum exercitati aſſerunt: ſed eſt lęſio ab obiecto, quod ita acerbe mouet, vt dolorem excitet. Senſus itaque qui in partibus proximè diuiſis eſt, percipit læſionẽ, vel quemadmodum diximus tertio de Anima, à ſen-

ſu cõmuni ſenſatio percipitur & læſio, ideſt diuiſio. Et quãuis nõ obſcuri philoſophi, à ſenſu particulari percipi læſiones contendant: tutius tamen eſt dicere, ſenſum communem percipere actiones, & læſiones ſenſuum, vt ita intelligas, quare tactum à corde oriri, ſecundo libro de Partibus animalium, aſſeuerarit Ariſtoteles. Cum igitur immediate læſio in tactu competat, non quidem ob craſsitiem organi, vt Gal. ſenſit; aut quoniã animal eſt animal per tactũ, vt ſuperius recitauimus; ſed ideo excitatur maior dolor, quoniam immediatius cor in tactu læditur, quàm in aliis ſenſibus. Quòd ſi quis obiecerit, eas partes diſtare plurimum, fieriq; non poſſe vt læſio ad cor vſque peruadat: Dicas, quòd quamuis membra quæ tanguntur, diſtent à corde: ſpiritus tamen, qui ad cor, tanquam ad ſuum principium reuocatur, cum corde affectum communicat. Quod verò in alia ratione quæ eadem eſt cum priori inquit Auerroës, diuiſionem non eſſe proprium obiectum, hoc quidem iam conceſſum eſt, dictumq; ſenſum qualitatem lædentem cognoſcere, vt proprium obiectum: at diuiſionem quæ eſt læſio, ex perceptione ſenſus communis cognoſci. ſi enim ſenſus communis, qui in corde ſitus eſt, nouiſsimè non iudicaret, nullum vtique iudicium de læſione haberetur. Dolor igitur, vt poſterius dicemus, eſt paſsio in appetitu, ſequens cognitionem, & iudicium ſenſus. Addit poſtmodum Auerrois; diuiſionem eſſe priuationem: ſed dicendũ eſt, quòd à Medicis tribus modis diuiſio continui animo concipitur. vno ſanè, vt motus malus, ac lædens: & ſub hac ratione cum à ſenſu communi percipitur, dolorem excitat in appetu. Altero, vt diuiſio continui numerum generat & multitudinem, quæ ratio

potius eſt philoſophica,nã tertio libro Natur.auſcul. probatur à Philoſopho, numerum ex diuiſione continui generari.& ſub hac ratione diuiſio eſt quædam continui corruptio, quia ex continuo fit diſcretum. Sed & tertia ratione intelligimus diuiſionem continui, vt eſt morbus quidam, quæ vt ad ſanitatem refertur priuatio eſt, & ipſa vnitas priuatio multitudinis dicitur. vt enim dictum eſt X.Metaph.vnum priuationem multitudinis notat.cõcedimus igitur duabus poſterioribus rationibus priuationem quodam modo dici,non quidem per ſe,ſed vt inter ſe inuicem comparantur,diuiſio,& vnitas. Verùm ob id non ſequitur,dolorẽ fieri à priuatione: quin potius à qualitate vnitatem corrumpente per diuiſionem.nam dolor fit cõfertim,dũ pręſens eſt qualitas diuidens,non autem vbi continuum iam ſolutum eſt:quare interea dum tangit dolorem excitat:tangit autem diuidẽdo.

Turriſani,pluſquã cõmentatoris appellati ſentẽtia.Cap.VII.

LAtini medici, primas ferè Turriſano dederunt, qui in librũ Artis paruæ longiſsima edidit commentaria; In quibus(vt ego exiſtimo)multa congeſſit;ſed paucisſima probè concoxiſſe videtur. Hic in iis commentariis, vbi de Dolore agit,quatuor Auicennæ dictis addit, cætera ab Auicenna mutuatur. Primum quidem diuiſionem continui eſſe ſenſibile cõmune,& ad numerũ referendã eſſe exiſtimat,quoniã diuiſio duo ex vno facit;& quamuis numerũ non intẽdat,tamẽ vnitatẽ corrũpit,& ex vno duo generãtur.idẽ ſenſit Auicẽna, vt ex ſuis verbis patet: Alterũ eſt ſolutio continui ea ratione,qua ſolutio eſt dolorẽ non cauſatur,ſed propter malã intemperiẽ,quę illã diuiſionẽ conſequitur fit dolor. tertiũ eſt, quòd mẽbrũ

ipſum egreſſum è natura ſua, & ſua vnitate ad ipſum numerũ præter naturaliter veniet. ſed hoc dupliciter intelligere poſſumus. Vno quidem modo, prout exitus ille ab vnitate ad numerum, morbus eſt inſtrumentalis, & particularis dicitur. Altero verò modo exitum ab vnitate ad numerum intelligimus, ratione morbi communis, quatenus per ſolutionem continui, quæ morbus communis eſt, ad numerum deductum ſit membrum, & hac quidem ratione, vt ab vnitate membrum in dualitatem abit, ſenſibile quidem perſe eſt; Sed non à quocunque ſenſu ſentiri poteſt, verùm à tactu ſolùm; propterea quòd tangendo diuidatur membrum. Poſtremò, inquit ſenſum apprehendere vnum negatione diuiſionis, & numerũ negatione continui. Sed huius viri ſententia à me nunquam probari potuit, & aliàs de medio ſublata fuit, quare nunc tantum his rationibus euertemus. Diuiſio, qua diuiſio eſt, eſt motus: quare ad motum potius, quàm ad numerum referenda eſt. Ad hæc, numerus ex diuiſione continui generatur, vt docuit Philoſophus tertio Phyſ. ergo diuiſio ſtatuenda eſt cauſa numeri, debetque numerum præcedere: quoniam nulla cauſa ſub effectu collocatur. nihil enim quod prius eſt, ſub eo quod poſterius eſt comprehẽditur. Accedit his, quòd ſenſus exterior percipere debet numerum ea ratione, qua continuum ſentit: ſed ipſum continuum per propria ſenſibilia percipit: quare ita numerum quoque percipere debet, ſcilicet per quatuor primas qualitates, vel per alias, quæ ſenſui tactus propriè ſint. Præterea, genito numero dolor non eſt, quoniam vt ipſemet Turriſanus teſtatur, dolor excitatur, cum continuum ſoluitur, atque in re, quæ fit, non autem in re facta conſiſtit. quare an-

tè quàm generetur numerus,dolor fit.non igitur numerus eſt cauſa doloris,ſed ſequitur ipſum dolorem: quia dolor prior eſt quàm numerus. quocirca diuiſio, vt dolorem generat, non ad numerũ referenda eſt; ſed ad motum, vt ob id Auerroës rectius ſenſerit, cùm dixit diuiſionem eſſe malum motum. Denique quando numerus eſt, non eſt diuiſio. igitur diuiſio non eſt numerus vlla ratione. quando autem diuiſio eſt: adhuc non eſt numerus, ſed tunc fit. Verius ergo dicendum eſt, diuiſionem eſſe motum; & numerum eſſe terminum ad quem properat motus: atque per diuiſionem fieri numerum, quemadmodũ per motum generatur forma. Diuiſio igitur numerus eſt imperfectus, & per ſe innuit motum: quare ad numerum referenda nequaquam eſt. Eſt & aliud, quod nunquã etiam mihi arriſit, nẽpe quòd diuiſio qua diuiſio eſt, non generet dolorem, niſi vt illi iungitur intemperies. nam vt rationem taceam experientia id labefactat, velut docet punctura acus, quæ ſimul atque diuidit vnà dolorem creat. quin etiam, quod ſæpenumero experimur, paruæ quædam beſtiolæ, cuiuſmodi ſunt pulices, cùm primum diuidũt, dolorem excitant. Quare miſſa hæc faciamus, inquiramusque quomodò intemperies inferat dolorem. Ipſe, vt opinor, mihi reſponderet, id facere tanquam agens in organum ſenſus. Sed illud quod agit in ſenſum, eſt ſenſibile commune vel proprium. Intemperies igitur altero horum modorum ſenſum alterat. at non vt commune, quoniam intemperies eſt qualitas prima, vel ex primis orta; eſt igitur ſenſibile proprium. & diuiſio eſt ſenſibile commune, & cauſa intemperiei, & per ſe ſenſibile, vt ipſemet dixit à ſenſu tactus. Ex his nectatur argumentum.

Cauſa præcedit affectum: diuiſio, eſt cauſa intemperiei, & eſt ſenſibile per ſe: igitur, vt ſenſible eſt per ſe, antecedit, & prius ſentitur quàm generetur intemperies. ſed nec hic ſiſtendum eſt. nam cùm diuiſio in principio ſentiatur à tactu antequam intemperies ſit genita: ſenſus ille diuiſionis, aut eſt triſtis aut blandus. Si triſtis eſt, ſentitur cum dolore: ſi blandus, cum oblectatione. Habes igitur, quòd diuiſio prius ſentitur cum triſtitia, quàm ipſa intemperies genita ſit. & hoc quidē fit, cum tēpore æquè ac generatio qualitatis tempore indiget. quare ſenſus diuiſionis tempore præcedit intemperiem. Si quis hanc rationem diligentius animo perpendet, eam validiſſimè, ni fallor, vrgere intelliget. Accedit quod intemperies, cum ſenſim generetur, & non tota ſimul (quoniam alteratio temporis ſucceſsione fit, cum ſit motus qui ex momentis non coaceruatur, vt in phyloſophicis probauimus) non poterit creare dolorem, qui confertim fiat. At huic noſtræ orationi oppones, quod eadem ratione diuiſio quidem dolorem excitabit, cū ſit motus: verùm huic dubitationi in fine huius diſputationis ſatisfaciemus. Præterea diuiſio ea ratione, qua diuiſio eſt, antequam generetur intemperies, corrumpit vnitatem membri, quare & naturam membri: ſed corruptio vnitatis membri, eſt cum ſenſu, & lædens; igitur diuiſio, inquantum diuiſio, lædit, & ſentitur. Et vt in vnam congeratur ratio, Diuiſio, vt diuiſio, corrumpit vnitatem; intemperies, vt intemperies, non corrumpit vnitatem membri; igitur diuiſio corrumpit ſenſum, & non intemperies. quod enim vnitatem inſtrumenti deſtruit, virtutem quoque lædit. Quòd ſi ex duplicatis nexus tibi non arridet, in ſecunda figura formabis rationem. Omnis

diuiſio corrumpit vnitatem; nulla intemperies eſt diuiſio; igitur nulla intemperies corrumpit vnitatem. atqui corruptio vnitatis facit, vt membrum egrediatur ſuam naturam. nam vt ipſe ſæpius dixit, cauſa doloris eſt violẽtus exitus à ſua natura. Itaque apertè ſibi ipſi non conſtat. Hinc iam facilè intelliges quantum à veritate diſſentit id quod tertio loco fuit dictum. ſi enim ſenſu perciperetur exitus mẽbri ab vnitate ad dualitatem, cùm hic exitus ſit diuiſio, per ſe ſenſu perciperetur diuiſio. Quòd ſi eſſet, prius ſenſibile commune ſentiretur, quàm proprium: vel neceſſe eſt declarare, quonam ſenſibili proprio ſentiatur hic exitus membri, antè quàm generetur mala intemperies. Ad hæc, ſi ſolus tactus de exitu membri ab vnitate ad dualitatem iudicaret, numerus vtique non eſſet ſenſibile commune: quoniam ab vno tantum ſenſu perciperetur, non autem à pluribus; quod ratio ſenſibilis communis poſtulat. Porrò quod poſtremò addit, ridiculum eſt. ſiquidem affirmat ſenſum apprehendere vnum, negatione diuiſionis; & numerũ, negatione continui. Non enim hæc dicta ſunt digna viro apprimè docto, atque acuto. quod cognoſcere aliquid cum negatione, vel affirmatione proprium intellectus ſit: & ſenſus patiendo, non autem ratiocinando apprehẽdat; ſed quod omnem abſurditatem ſuperare mihi videtur, eſt id quod proximè adiecit, nempe Numerum qui intentionaliter in obiecto percipitur, ſolùm intentionaliter alterare: cùm paulò inferius dicat, numerum ſubſtantiæ membri eſſe corruptiuum. Hæc enim ſibi inuicem neque cohærent, neque vera ſunt. ſiquidem illud numerum intentionaliter alterare: Aduerſatur huic, cum ſubſtantiæ membri eſſe corruptiuum. Quæ enim alterãt

ſolũ imaginare non labefactant re ipſam, ſubſtantiam. Præterea, falſum eſt, numerum intentionaliter altera re. cum Simplic. & Alexan. philoſophiq́ue omnes in Enarr. ſecũdi libri de Anima ſenſibilia communia re ipſa afficere ſenſum aſſerãt. hinc fit, vt magna nix magis quàm parua alterat ſenſum viſus: & magnus ignis, magis quàm exiguus tactum afficiat. Dehinc, illud quoque falſum eſſe cẽſemus, quod numerus ſubſtantiam membri corrumpat. numerus enim, vt philoſophi docuerunt, facultatem agendi non habet: ſed diuiſio vnitatem membri corrumpens, ſubſtantiam, ac naturam eius deſtruit. Quapropter ſi quis omnia eius dicta in illis ſuis, (quas vocat) digreſsionibus ad lancem appenderet, innumeras proculdubio ineptias, & inconſtantias animaduertet. Inuehitur denique in Galenum, probatq́ue induci dolorem poſſe ab intemperie humida, propterea quod nonnunquam madere pars atque humectari & alterari poſsit, adeò vt ſenſu percipiatur: & cum æquè ſentiatur humor, atque caro, æquè etiam partem corrumpere valeat, atque hoc confirmat, quia Galenus ex fame, et ſiti ſentiri dolorem dicit: quaſi ex iis pateat, quod humor dolorem poſsit inferre. Miror equidem hominẽ hunc alioquin doctum eiuſmodi rationes afferre, quibus ipſemet Galenus ſatisfecit. Nam Dii boni quo pacto valet hæc ratio, humidũm ſentitur, ergo poteſt afficere dolore? habes enim ex Galeni pluribus locis, nihil poſſe dolorem inferre, niſi idem ſoluere continuum valeat. Quoniam ad excitandum dolorem, ſumma requiritur læſio, quæ eſt ſolutio continui. humidum autem, ſuæ quidem qualitatis vi, minime poteſt; licet craſsitie, aut copia ſua dolorem excitare queat. Sitis verò priuatiuè, vt ita loquar, dolorem in-

ſligere poteſt, quemadmodum ipſemet Galenus eo loco de Siccitate paulò ſuprà docet. Hæc de Turriſano.

Opinio Petri Apponenſis. *Cap.* VIII.

INter Latinos medicos homo multę lectionis conciliator, vnà cum Auerroë, ſentit immediatam & proximam doloris cauſam eſſe intemperiem. Inſuper ſolutionem continui niſi illi intemperies accedat, dolorem inferre non poſſe arbitratur. primam tamen ac ſummam cauſam eſſe vitiatam proportionem iudicat, tanquam cauſam communē, tam ad continuitatis ſolutionem, quàm ad intemperiem. Si enim inquit intemperies, aut ſolutio continui dolorem excitat; id facit, non ratione, qua intemperies eſt, aut ratione ſolutionis continui: ſed ob id, quia intemperies, aut ſolutio ſunt improportionata, & incommenſurata potentiæ ſenſitiuæ. Eſt igitur vt ipſe ſentit, in his tribus, hoc eſt in ſolutionem continui, in intemperie, & in vitiata proportione talis ordo ponendus: vt prima & proxima cauſa doloris, ſit intemperies: deinde ſolutio continui, ac intercedentę intemperie: poſtremo vitiata proportio, tanquam communis ratio, qua, tam intemperies, quàm ſolutio continui generant dolorem. Conatur autem hanc ſuam opinionem locis quibuſdam Ariſtotelis confirmare: ſed eius ſententiæ non accedo. Nam primùm, cùm in proportio, & proportio relationes ſint, (vt II. libro de Anima Auerroës docuit.) Relatio verò actionem nullam habeat, improportio & incommoderatio non erit cauſa efficiens dolorem, vt nec pro-

portio & commoderatio voluptatem. Atque vt rem ipſam exemplo explicemus: pater non illa relatione, qua ad filium refertur filium generat, ſed per potentiam ſuam actiuam. Eodem pacto neque res quæ ſenſui obiicitur, illa relatione, qua obiecto commenſurata eſt, dolorem excitat; ſed ſua vi, qua ſenſibilis eſt, mouet ipſum ſenſum. quæ ſi conueniens eſt, inter illa oritur relatio, quæ commenſuratio, vel proportio dicitur. Idem accidit & in re ſenſibili lædente. non igitur improportio & incommenſuratio eſt cauſa communis. Sed fortaſsis rectius eam communem habitudinem rei ſenſibilis, & ſenſus nominaſſet. Improportio enim eſt communis habitudo ad omnem rem lædentem ſenſum. Adde, quod improportioné inter rem ſenſibilem, & ipſum ſenſum ponere videtur: quaſi res ipſa, quæ dolorem in ſenſu generare debet, ei proportione non reſpondeat. At hoc in omnibus quæ dolorem inferunt non probamus: quoniam res quæpiam, vt puta odor virtute olente erit proportionatus & commoderatus: ſed in aliqua diſtantia delectationem inferet, quòd ſi propius ad ſenſum acceſſerit, dolorem generabit. atque ita dolor à re proportionata & commenſurata creabitur. Eodé pacto qualitas, & temperies quædam proportioni reſpondet membro: & tamen ſi confertim irruat dolorem excitat, vt ſuprà cum opinionem Galeni diſcutiebamus, explicauimus. Ad hæc, ſi per proportionem & improportionem, ea quæ eſt rei ſenſibilis ad potentiam ſentientem intelligit; qua ratione Ariſtotelem interpretatur ſexto Topicorum cum inquit dolorem eſſe paſsionem animalis, ex diſtantia partiū, cum violentia; vbi per diſtantiam partium, improportionem intelligit, & ambiguè de improportione

loquitur voluit igitur homo hic dictis Auerrois, & Auicennæ obſcuras rationes aſſuere: & quod Ariſtoteles διάστασιν dixit, quod eſt diſtantiam & interuallum partium, peruersè Diſproportionem appellauit.

De opinione Gentilis. *Cap. IX.*

GEntilis quoque Fulginas multa in hac de Dolore diſputatione effutiuit, parum ſanè fœliciter, ac minus accuratè. Primum enim inquit, dolorem eſſe ſenſationem; ita vt ille actus ſentiendi, ſit propriè dolor, & non aliquid ſequens ſenſationem; idque authoritate Algazelis, & Turriſſani Monachi comprobat. Deinde ait, quòd ſolutio continui, vt diuiſio, non eſt cauſa doloris; & in hoc cum Turriſano conuenit. Præterea habet, quod ſolutio continui diſponit partes diuiſas, ita vt ab obiectis, hoc eſt ab aêre, aut à re dura tangente non conuenienti modo tangatur. Superficies enim diuiſarum partium nequit ab aliquo obiecto ſine dolore tangi. Vnde colligit, ſolutionem non eſſe cauſam doloris: ſed tantùm eſſe diſpoſitionem, vt partes doleant, quatenus nouas ſuperficies diuidendo generat, quæ ab obiectis non ſine dolore tangantur. Addit igitur diuiſionem non eſſe cauſam doloris: quoniam non eſt proprium obiectum tactus. Poſtremo Auerroêm interpretatur. qui in re craſsè admodum decipitur, ne dicam ineptè. neque enim credidit Auerrois diuiſionem diſponere partes, vt ſuperficies nouæ partium diuiſarum ab occurentibus obiectis lædantur: verùm intemperiem generare in partibus, quam

ſequitur dolor. Itaque non diſponit, ſed tangit res ipſa dum diuidit, atque ea ratione gignit paſsionem, & ſenſum. ſed ex his ambagibus nos huiuſmodi argumentis extricemus. Primò, diuidens carnem, dum diuidit tangit, ergo diuiſio eſt tactus, igitur paſsio aut lædens, & mala; aut delectans, & blanda. Si mala, dolorem efficiet: Sin blanda, oblectabit. Aut igitur diuiſio eſt cauſa delectationis, vel delectatio: aut dolor, vel cauſa doloris, & non diſpoſitio, vt ipſe commentus eſt. Eſt enim diuiſio paſsio quædam illata à duritie, vel acutie quæ ſunt obiecta tactus: quare aut eſt ſenſus, aut eſt vera ſentiendi cauſa. Præterea ſi diuiſio eſt actus diuidentis, aut iſte actus eſt ſenſatio, aut eſt actio non percepta nec cognita à ſenſu. Si quidem eſt ſenſatio, ſequitur quod ſit dolor, vel delectatio: quoniam, vt tu ipſe ſentis Gentilis, dolor eſt idem quod ſenſatio triſtis, & rei lædentis. Sin autem diuiſionem non eſſe actionem ſenſatam reſpondes, apertè conuinceris, faterisque durum, vel acutum, quod eſt obiectum proprium tactus, tangere & non ſentiri. quod abſurdiſsimum eſt. nam ſi membrum ſentiendi quidem facultate præditum, atque à ſenſibili motum & affectum non ſentiret, eſſet vtique aut lignum, aut lapis. Amplius, ſi moderatum obiectum ſenſus non nimium diſtans ab organo ſentiendi, in medio opportuno, & inſtrumento idoneo, mitem ſenſum producit, nullius diſpoſitionis interuentu: quare & obiectum immoderatum, vitioſe agens, corrumpens ſentiendi facultatem, diſpoſitionem exigit? nulla mehercle eſt ratio; ſed commentum futile. atque confirmatur eiuſmodi conſecutio, præcepto Topico. Nam ſicut ſe habet oppoſitũ in oppoſitum, ita propoſitum in propoſitum. ſed ſi obie-

ctum moderatum ſuauem infert ſenſum, nulla alia præeunte diſpoſitione, ab ea quæ à Philoſopho numeratur: oppoſita quoque res obiecta incommoderata, citra vllam aliam diſpoſitionem, generabit dolorem. Diuiſio igitur, cùm ſit læſio in carne; erit dolor, vel cauſa doloris. Ad hæc, ridicula eſt, & vana opinio, quod idem, ſui ipſius gratia eſſet diſpoſitio, & diſpoſitum. nam cùm diuiſio diſponat ad triſtem ſenſum, qui eſt dolor; & eadem diuiſio ſit læſio: ipſa diſponeret ad ſeipſam. Huic accedit, quòd ſi diuiſio eſſet diſpoſitio, eſſet qualitas, vt patet ex libro Prædicam. Ariſtotelis: atque ita diuiſio intemperies dicenda eſſet. Multa tandem alia incommoda, & quidem abſurdiſsima hanc ſententiam apertè comitantur, quæ vel ab inexercitato philoſopho depræhenduntur. ad noſtra igitur deſcendamus.

Opinio Ariſtotelis de Dolore. Cap. X.

PLurimum certè digreſſi ſumus ab eo quod initio propoſueramus explicandum, nempe de Dolore; & eius cauſis, iuxta Ariſtotelis dogma: ſed cum medicorum turba auctores quos modò recitauimus ſuſpiciat, & illis primas concedat, damnari illorum ſententia non potuit, antè quàm eorum dicta, ne dicam ineptias, intelligerentur. Nunc igitur Philoſophum imitabimur, qui vbi quædam in medio demonſtranda proponit; quædam nota, (veluti fundamentum iaciens,) quæ ab omnibus recepta, vel ſaltem alibi confirmata fuerunt, aſſumit. Sumamus itaque primum quòd animati corporis actiones, tam animo quàm corpori ſunt communes; affectuſque omnes totius ſunt animalis. Nam, vt primo de Anima teſta-

tur Ariſtoteles; Anima nec ſentit, nec intelligit. Si quis autem hæc preſtari ab anima aſſeruerit, idemq; quoque vel nere, vel texere animam poterit affirmare. Quamobrem homo intelligit, ac ſentit, ſed per animam. Neque affirmandum eſt, hominem eſſe animam, hoc enim aduerſatur Philoſopho octauo Metaphy. Accipimus item alterum æquè confeſſum, Nempe vires, quas anima vna cum corpore exercet, ad animam pertinere, dicique animæ virtutes, facultates, aut poteſtas: atque iccirco Philoſophus, cùm in libro de Anima, de Anima protractare deberet, vnà quoque de eius facultatibus diſſeruit: quòd mutuetur anima inſtrumenta à corpore, per quæ perficiãtur facultates. Vnde partes ſunt animatæ, quatenus animata eſt ſubſtantia, quæ ex ſentiendi facultate, & materia coniuncta eſt. Docet enim Alexander in Quæſtionibus naturalibus, ac in libro ſuo de Anima, inſtrumentum animalis vt animatum eſt, appellari inſtrumentum. nam ſi Anima priuaretur, haud quanquam amplius dicendum eſſet inſtrumentum animalis, vt ſeptimo Metaphy. & in fine quarti Meteor. demonſtratum eſt ab Ariſtotele, non ſecus quàm manus abſciſſa, æquiuocè manus appellatur, non autem animalis organum. animal itaque ex anima & corpore conficitur; corpusque inſtrumentum eſt, cui anima vires, ac facultates ſub miniſtrat, totumq. corpus id eſt quod agit. Illud etiam ſumẽdũ eſt, quinque eſſe ſenſuũ inſtrumẽta, quòd tot numero ſint facultates ſentiendi exteriores, nec plures, nec pauciores. nam quinque tantùm modis ſenſus ab obiectis patiuntur. At inſtrumentum tactus mediumque, omnibus corporis particulis commune eſt, atque aliorum ſenſuum inſtrumentis. Viget enim tactus in oculis,

lis, lingua, auribus, naribus, perinde ac in toto anima li Ad hæc, illud quoque nobis accipiendũ eſt, tanquã in libro de Anima explicatum, quodlibet inſtrumentum, facultatemque ſentientem ita ſe habere, vt proximam potentiam ſuorum obiectorum; ipſa verò obiecta, vt actus, ac mouentia, & facultates denique in inſtrumentis, quaſi pati. Verùm cum duplex ſit paſsio, Altera inſtrumenti ipſius, vt animatum eſt; quo modo ſenſus tactus ſentit, quòd animal, aut quęuis eius particula animata, vel animal ſit per tactum. in quauis enim particula eſt inſtrumentum, vel medium tactus; ipſa ſcilicet caro, vel aliquid carni proportioni reſpondens. Altera paſsio eſt qua particulę patiuntur, quod ad has, vel illas facultates proprię deſtinantur: veluti oculi ad viſum, lingua ad guſtum, auris ad auditum, cerebrum ac naſus ad olfactum, atque hac ratione inſtrumenta à ſuis obiectis patiuntur, ac in ſe illorum ſpecies recipiunt. Cerebrũ enim per nares ab odoribus, à coloribus oculi, ſenſus audiendi à ſono, à ſaporibus lingua patitur. Verùm hæc dicitur paſsio, ſiue perceptio, ratione inſtrumenti. nam ſenſus iudicium à corde, quod eſt primum ſentiens, perficitur. propterea Alexander in primo de Anima, & Simpli. in tertio exiſtimant, ipſum ſentire non eſſe recipere: immo, vt teſtatur Simplicius, actio potius dicenda eſt, à quo ſeptimo de Placit. Hipp. & Plat. non diſſentit Galenus qui ſenſum non eſſe alterationem, ſed alterationis dignotionem dixit: quandoquidem ſenſus in cauſa eſt, cur res ſentiatur ac percipiatur. Licet tantùm aſſerere, ipſum ſentire eſſe pati; idque ſecunda ratione, tum quod ſenſus potẽtia ſit quæ ab obiecto perficitur: atque ita cũ intellectu, ac facultate, quam διανοητικὴν dicunt, conuenit, tum

quia ſpecies in organo corporeo recipitur,illudq́ue à ſenſibilibus alteratur,adeò,vt ſi plus iuſto exceſſerint eius temperiem ac rationem deſtruant corrumpantque. Atque id eſt,quod Ariſt. tertio de Anima ait, à nimis magno obiecto corrumpi ſenſum, inſtrumentum intelligens, neque enim ſentiens tunc facultas afficitur. nam, vt teſtatur idem Philoſophus in primo de Anima,ſi ſenex caperet oculum iuuenis,videret vt iuuenis. Sentiendi enim potentia non læditur ab affectu ſui inſtrumenti,niſi per accidens, vt Themiſtius docet. Eſt præter hæc omnia, aliud ſumendum, quod quinque ſenſuum inſtrumenta puritate, & impuritate craſsitieq́ue interſe diſtinguuntur. Eſt enim oculus omnium puriſsimus: proximus eſt auditus, hunc ſequitur olfactus, deinde guſtus; at inter omnes maximè craſſus,ac terreſtis eſt tactus,quippe qui ab efficacioribus obiectis, & maiori vi mouendi præditis mouetur. Cumque communis ſit ſenſus tactus, pluribus quoque obnoxius eſt differentiis, quàm cæteri ſenſus. Nam à primis quatuor qualitatibus mouetur, calore, frigore,humore, ſiccitate.mouetur item à duro, & molli; aſpero, & leni; graui, & leui; quæ qualitates materiæ immerſę ſunt,materiamq́ue ſequuntur; quare non eſt mirum, ſi efficaciorem actionem, affectusq́ue validiores inferunt. Propter eãdem quoque rationem,ſapores,cùm odoribus ſint craſsiores,vehementius afficiunt. eſt enim guſtus, quidam tactus. Idem de cæteris obiectis eſt ſentiendum.ſingula enim pro ſua aut craſsitie aut tenuitate magis minúſue ſenſum,pro ſua ſcilicet natura afficiunt. hinc fit, vt viſus quæ longiſsimè abſunt diſcernat, quòd organum ſua puritate etiam ad valde diſtans interuallum protrahatur. Poſtremo acci-

piendum nobis eſt medium in ſenſu tactus nobis eſſe innatum, quod in aliis non contingit ſenſibus. nam tactus pro medio carnem habet rem nobis cõnatam: quæ media dicitur, reſpectu cordis, vel ſpiritus. eadẽ enim paſsione tum inſtrumentum afficitur, tum medium. deinde cùm à temperamenti prædominio corpus ſolidum & terreſtre ſit, tactus re ipſa ab obiecto mouente, non ſicut cæteri ſenſus à ſpecie tantummodo afficit; de quo ſuprà tractatum eſt, qua de ſententia Auerrois: Siquidem cùm caro animata ſit, ac viuens, cordi quod primo ſentit reſpondet, recipitque obiectorum ſpecies ſine materia, eaſque ſentit: exuperantias verò obiectorum iudicat, quòd temperata ſit ex moderatione primarum qualitatum, vt ſecundo de Anima explicatur. Non eſt tamen ignorandum, appetitum, & facultatem appetentem ſequi ſenſum omnem, ac ratione ſolùm inter ſe differre; idque quatuor modis. Primò ſenſus cognoſcit, appetitus verò minime: Deinde ſenſus mouetur ab obiecto ſenſibili, Appetitus ab appetibili, quòd boni ſpeciem præſefert. ipſum verò appetibile, & ſenſibile idem ſunt; verùm qua appetibile, mouet appetitum: qua verò ſenſibile, à ſenſu cognoſcitur. Deinde appetitus in actu, à bono, & appetibili excitatus, ad rem inclinatur: & propterea principium eſt motus localis, cum nihil aliud ſit quàm fuga, vel perſecutio deſiderati. ſenſus verò, non niſi per appetitum eſt principium motus. Eſt item quarta differentia inter appetitum, & ſenſum, quod cum appetitus comes ſit cognitionis, ac ſenſus, ſe habet vt perfectio, ac finis; quiuis affectus in appetitu genitus, erit finis cognitionis ſenſus. quare ſi eſt delectabilis perficit delectationem ſenſus; ſin contra triſtis, aut moleſtus, actio-

ni ſentiendi imperfectionem tribuit. Itaque finis ratione, dicitur actus bonus, vel malus, iucundus, vel iniucundus. Verùm quia appetitus quælibet ſenſum ſequitur, in quouis ſenſu actus eſt moleſtus, vel delectans. Hæc nobis conſtituenda fuerunt, ſumpta ex libris de Anima, vbi abunde demonſtrantur. Cæterũ quia nomen doloris variè à Philoſopho accipitur (nã dolor, & voluptas eſt imago quædam rei præteritæ, quæ in memoria aſſeruatur; vel præſentis. hæc reſpectu futuri boni, dicitur ſpes, quæ veluti quoddam ſomnium eſt futuræ delectationis: illa reſpectu futuri mali, timor, magis propriè eſt, quàm dolor.) dicendum nobis eſt, de quo dolore hæc noſtra diſputatio nunc pertractat. de eo igitur agimus, qui oritur à re præſenti ac noxia. Eſt præterea quidam dolor, qui animi ægritudo dici poteſt: cui voluptas opponitur, pro vt eſt animi conſtitutio ad ſtatum ſecundum naturam. Cæterùm voluptatem Ariſtoteles non vno modo definiuit, dixit enim decimo Ethic. voluptatem, eſſe terminum & perfectionem actus: Contrà verò dolorem imperfectionem. Alibi tamen definiuit, eam eſſe generationem ſecundum naturã. Rurſus primo Rhetor. quamuis omnibus numeris abſolutam deffinitionem illic non tradat, hoc tamen pacto eam deſcribit: Supponamus (inquit) voluptatem eſſe quendam motum, & ſtatum ſubitum, & ſenſibiliter in naturam proficiſcentem: dolorem verò contrà. Quare hic locus aduerſari videtur illi, qui dictus eſt ex decimo Ethic. Negat enim ibi voluptatem eſſe motum, aut fieri in tempore, ſed temporis momento eam effici ait: hic verò contrà, motum quendam eſſe aſſerit. Alexander quoque ſecundo Topic. ſentire videtur voluptatem leuem eſſe mo-

tum. At quis nam hic ſit motus, nec ipſe, nec alius interpres(quod viderim) nobis explicat. Scire itaque licet, eandem loquendi formam vſurpatam fuiſſe ab Ariſtotele tertia de Anima,cùm dicit, appetitũ motum quendam eſſe,aut actionem. vbi addunt Simplicius & Ioannes grammat. idcirco non dixiſſe Ariſt. appetitum motum eſſe ſimpliciter, ſed quendam motum; quòd motus ſit actus imperfectus, & fiat in tempore. vt tertio Ethic.traditum eſt: appetitus verò eſt motus perfectus,& actio perfecta. quæ res non ſolùm vera eſt in appetitu, ſed in ſenſu, & ratione, quòd confertim ſubitoque fiant, vt eodem tertio de Anima declarauit. Dicitur etiam appetitus motus quidã, alia ratione, quam Simplicius affert ex ſententia Alexandri: quoniam appetitus, cum ſit principiũ motus localis, terminatur ad motum. anima enim appetens mouetur. Quare vbi primo Rhet. dixerat, eſſe motum quendam animi; adiecit, & ſtatum, vel conſtitutionem ſubitam, vt nobis exprimeret non eſſe motum, ſed perfectam actionem. Addidit etiam ſenſibilem, quia loquitur de voluptate, quæ ſenſus appetitionem ſequitur: idque non vt eum à concoctione,vt quibuſdam placuit, ſed ab appetitu rationali diſtingueret.nam vt Plato ſcribit libro de Pulchro,voluptas ad ſenſum,gaudium & lætitia ad mentem pertinet.Additur & ſubitum, quoniam,(vt ſuprà docuimus, cum Galeni ſententiam exponeremus,) neque voluptas, neque dolor fit niſi confertim, ac ſubito, & vt Græci dicunt ἀθρόως hoc eſt ſimul totus. Sic enim eam dictionem interprætatur Simplicius primo & octauo Phyſ. ſubdidit quoque Ariſt.in naturam,vt à dolore ſeiungeret.nam, (vt ſuprà monuimus) dolori, & voluptati commune eſt,

vt confertim fiant: ſed diſtinguuntur, quòd ille ſit conſtitutio præter naturam: hæc verò ſit in naturam motus, & ſtatus. Cæterùm de hac voluptate & dolore, non eſt nobis nunc propoſitum diſputare; ſed de eo ſolo, qui à corpore læſo, ac malè affecto proficiſcitur: de quo diſputantes, primum inueſtigabimus, an ſit ſenſus rei lædentis, vt multis placuit. (dixit enim Auicenna, eſſe ſenſum rei contrariæ.) vel, an ſit actio læſa, ſeu deprauata, vt alii ſentiunt. Nos quidem arbitramur non eſſe actum ſenſus, neque operationem. quod ita confirmamus: Appetitus non eſt ſenſus, ſunt enim duæ inter ſe diſtinctę facultates; quare nec actio appetitus, eſt actio ſenſus. At dolor eſt in appetitu; quoniam eſt principium motus. dolor igitur non eſt ſenſus, ſed contractio quædam animæ; vt contrà, voluptas effuſio: Ità enim Alexander docet quarto Naturalium quæſtion. quæſtione ſexta: at ſenſus actio, eſt cognoſcere. Ad hæc finis, & media, per quæ ad finem peruenitur, non ſunt idem: voluptas autem, & dolor ſunt finis cognitionis ſenſus: igitur non ſunt actio ſenſus. Præterea dolere nõ eſt cognoſcere, ergo dolor non eſt cognitio. quod patet, quia dolere eſt pati, ſed ſentire eſt cognoſcere. nam, vt dictum eſt ſuprà, licet ſenſus generetur cum paſsione, tamen ſentire non eſt recipere. Inſuper, perfectio actus cognoſcendi, non eſt actus cognoſcendi; idem enim ſeipſum perficeret: Sed delectatio eſt actionis perfectio, vt teſtatur Ariſt. decimo Ethic. igitur neque dolor, qui eſt actionis imperfectio. contrariorum enim eadem eſt ratio. nam voluptas & dolor, non ſunt in facultate cognoſcente: neque actiones & cognitiones facultatis cognoſcentis; Sed affectiones appetitus ſenſus. verùm quoniam

ſenſus, & appetitus ſemper ſunt vnà, multis viſum eſt, idem eſſe actionem, & delectationem, cùm tamen actio delectationem ferè finem ſpectet, & delectatio perfectionem. Similiter dolor, cùm ſit imperfectio, non eſt finis ſecundum naturam; ſed à ſenſu abhorrens, & alienus. Deinde quamuis Medici dolorem, tanquam affectum curent, illi remedia adhibentes; id tamen faciunt, vt cauſam doloris auferant. Tribus enim modis curari dolorem iubent, auferendo cauſam lædentem; calorem innatum excitando, & ſtupefaciendo, ac retundendo ſenſum. atque id eſt docere, quomodo cauſa lædens, vel ipſa læſionis perceptio, quæ eſt proxima læſionis cauſa tolli poſſit. nam cum excitatur dolor, fit læſio aut extra in carne, aut intus ab intemperie. hanc læſionem ſenſus apprehendit, alioqui non doleremus. argumento ſunt gladiatores, qui in ipſo pugnæ feruore, perturbatis ſenſibus, nec læſionem ſentiunt, dum vulnerantur, nec dolent, niſi vbi ſanguis deferbuerit; tunc enim cognitio incipit vigere, & læſionem percipere, quo fit, vt doleât. Prima igitur cauſa doloris, eſt qualitas lædens: altera eſt perceptio ſenſus. nam ſi intellectus læſionem apprehenderet, haud quanquam doleremus. proinde ex his duabus cauſis, ex læſione inquam, eiuſdem perceptione, ſtatim naſcitur dolor; in quo, nec eſt vera generatio, nec motus. Siquidem non fit paulatim, neque per partes, vt optimè Galenus docuit, ſed confertim. Verùm quia percipi poteſt & læſio, & locus læſionis, interdum adeò turbatur cognitio, vt læſio quidem percipiatur, locus tamen læſionis diſtingui non poſſit. quod uſu venit, vbi vel læſio exigua eſt, vel magna eſt perturbatio ſenſuum. Habes igitur facultatem, in qua hic affectus

gignitur, eſſe appetitum ſenſuum: præterea actionem eius ac formam, dicimus eſſe actionem à ſenſu & natura alienam. Quod clarißimè patefit exemplo adoleſcentis, qui ſi puellam perditè amauerit, deturque ei forte fortuna illius dextram apprehendere, incredibili afficitur delectatione. at vbi ille ardor deferbuerit, ſi eandem tetigerit, nullam percipit delectationem: & licet idem ſit actus, eademque perceptio, non tamē eadem eſt delectatio, quoniam non eſt idem affectus. Quamobrem delectatio & dolor, in affectu, non autem in facultate agendi, & congnoſcendi ſtatuenda eſt: proxima tamen cauſa, cognitio læſionis eſt. Ex quo patet, dolorem neque ad ſolutam, vnitatem, neque ad intemperiem referendū eſſe tanquam ad proximam cauſam. Verùm Medici, cùm curant dolorem, eiuſque cauſam perſcrutantur, ſæpe cauſas doloris cum communis læſionis confundunt; credentes eandem eſſe doloris, ac læſionis proximam cauſam: attamen hoc aliter ſe habere iam oſtenſum eſt. proxima enim cauſa doloris, eſt perceptio læſionis: læſionis verò, ſoluta continuitas. quod apertius euadet, ſi ad cauſas læſionis, quas Medici doloris eſſe dicunt tranſeamus; & quæ nam fuerit Ariſt. ſententia ea in re explicemus.

De Cauſis læſionis in dolore iuxta Peripateticorum decreta. Cap. XI.

MEdici, quorum officium eſt, ſi non læſiones tollere. at ſaltem appoſitè facere ad tollendū: cum id ſe præſtare non poſſe cognoſcant, niſi cauſas perſpiciant: cumque dolorem, malum quendam affectum eſſe animaduertant, quem læſio percepta

pta gignit; diu multumque eius læſionis cauſas per-
ſcrutati ſunt; duasque tandem eas eſſe inuenerunt,
intemperiem & ſolutionem continui. Dubitarunt
deinde vtra harum dici poſsit propinquior ac potior
cauſa. Galenus quidem, intelligens dolorem, non ni-
ſi à vehementibus, ac maximis cauſis gigni, putauit
qualitates ſine ſolutione continui, nullo modo in
ſenſu inducere poſſe ſymptoma adeò acerbum, &
propterea diuiſionem continui neceſſariò concur-
rere exiſtimauit: perſuadēs ſibi, fieri nō poſſe vt pars
ita validè lędatur, quin vnitas eius ſoluatur. At Auer
roës, vtpote philoſophus, nolens à phyſicis principiis
diſcedere; opinatus eſt, vt in aliis ſenſibus, ita etiam
in tactu perfectionem, aut læſionem à propriis obie-
ctis produci; ac propterea à qualitatibus, tanquam
propriis obiectis tactus, læſionem ac perfectionem
eius voluit proficiſci. Iudicans porrò vnitatis ſolutio
nem non eſſe propriū tactus obiectum; nullo modo
adduci potuit, vt eam propriam eſſe doloris cauſam
exiſtimaret. Ob quam authorum controuerſiam eue
nit, vt recentiores Medici maioribus perpetuum in-
dixerint bellum. Nos autem, qui philoſophorum de-
creta ſectamur; vt ipſa rei veritas magis eluceſcat,
neque vllus ſuperſit dubitandi locus, quædam in me
dium ſtatuamus: Ac primùm, ſenſus omnes nequa-
quam delectari, aut affligi, & lædi: niſi ab eo, quod
à propriis obiectis, tanquam à prima ac ſumma cauſa
promanat. Ita enim viſus à colore, vel lumine; audi
tus, à ſono; olfactus, ab odoribus; guſtus, à ſapori-
bus: tactus denique à ſuis qualitatibus, bene maléue
afficitur. Siquidem in ſenſuum inſtrumētis inde per-
fectio oritur, vnde & læſio emanat. Verùm nihil agit
in ſenſum, niſi ſuum obiectum. ergo proprium obie-

ctum eſt,quod aut lædit,aut actionem perficit.atque id apertiſsimè demõſtratũ eſt à Philoſopho in ſecundo de Anima vbi docet ſenſum, eſſe potentiam;obiectum verò, actum. Potentia porrò non patitur,niſi ab eo cuius eſt potentia; neque ab alio preficitur, quàm à ſuo actu: cumque proprium obiectum, & actus ſit, & perficiat; idem quoque actionem lædet. Alioquin ſi duo eſſent, & vnum læderet, atque alterum perficeret;eaque non poſſent, niſi per actionem generari: duo prorſus diuerſa agerent in potentiam. Quòd ſi detur, nullum erit obiectum propriũ,vnius potentiæ; nec ſenſibilia propria erunt, ſed quodlibet aget in quodlibet. quo nihil magis abſurdum proferri poteſt. Statuendum itaque eſt, ſolùm propria obiecta lædere, & perficere. Eſt & alterum nobis conſtituendum, nempe ſolutionem vnitatis in tactus inſtrumẽto à tangibili qualitate prouenire.quod clariſsimè apparet in carne, vbi eius vnitas ſoluitur & vulneratur à re dura, & acuta, aut contunditur à dura, & renitente; aut alia ratione, quàm ſenſus facile diiudicat, diſſoluitur. nam etſi lateat interdum diuiſio, & intra carnem deliteſcat: tamen à qualitate mordente, extendente, premente, rarefaciente diuiditur. Omnis igitur ſolutio cõtinui,vt in tactu à qualitate tangibili, ita in viſu cæteriſque ſenſibus à ſuis obiectis emanat. Quam rem ſi Auerroës ita apertè, vt nos nunc fecimus, enarraſſet: nemo hæc in dubiũ vertiſſet. Eſt & tertium ſtatuendum, vt omnis controuerſia tollatur, quod diuiſio continui læſio eſt, quam diuidens aliquid facit, non autem cauſa læſionis: quæ læſio nihil aliud eſt, niſi partium coniunctarum diſtãtia: quarum vnitas ſanitas erat. Hæc autem diuiſio & diſtantia percipitur à ſenſu commu

ni, quemadmodum & ipſæ ſenſationes, vt libro tertio de Anima explicauimus. Quare cùm recentiores dicebant, ſenſum non apprehendere obiectum commune, niſi per proprium, id veriſsimum erat: neque enim ſenſus exterior diuiſionem comprehendit, niſi per qualitatem diuidentem, quæ diuidendo tangit, & tangendo diuidit. Simul enim hæc fiunt, neque conſiſtunt, in eo, quod factum eſt: ſed in eo, quod fit: Diſtantia porrò cognoſcitur à ſenſu communi, & ratione: verùm quia dolor non eſt actio ſen ſus, diſtantia partium in ſenſum agere nequit, ita vt dolorem inferat: Sed qualitas tantùm, quæ inter tan gendum diuidit, mouetque ſenſum: ſenſus verò cōmunis læſionem percipit. Inde enim vera eſt læſio, quæ dolorem excitat. Atque hoc pacto continui diuiſione, quæ maxima læſio eſt, inferri dolorem cen ſemus. At quod perceptio læſionis, ſit doloris cauſa, ſexto Topicorum: traditum quoque eſt ab Ariſt. vbi cùm dolorem in ſenſu tactus, communi ac peruulgata definitione deſcribens inquit, dolor eſt paſsio animalis, à diſtantia partium cohærentium facta, cum violentia. In hac definitione ponitur ipſum ſubiectū, nēpe animal; nā quod inanime eſt, non ſentit, & propterea non dolet. apponit etiam Ariſt. formā ſcilicet paſsionem. eſt enim affectus, vt iam dictum eſt: & non actio, aut facultas agendi. adiicit, & cauſam, quæ eſt maxima læſio, ex diſtantia partium. denique & modum adſcribit, quo generatur dolor, vbi addit cum violentia, hoc eſt ſimul, confertim, ac ſubito. Illud verò animaduertendum eſt, non fruſtra additum eſſe ab Ariſt. illud verbum Cohærētium, cum reddit cauſam, maximam ſcilicet læſionem ex diſtantia partium cohærentium. Nam niſi partes inter ſe na

turaliter cohæreăt coniũctæque ſint; diſtantia nec læ dit,nec doloré affert.quod patet in digitis, qui cũ na turaliter nõ cohærẽt interſe,ſed ſint diſiuncti, ſi quis antè eos coniunxerit, deinde diſiungat, nullum propterea dolorem ſentiet.Nec eſt audiendus Conciliator, qui per diſtantiam, malam proportionem intellexit. Mala enim proportio eſt inter obiectum,& potentiam; non autem inter inſtrumenta. Illud etiam ſtatuendum eſt,in aliis ſenſibus, præter tactum, qui organum minus craſſum habet, non tantam fieri actionem ab obiecto, quòd minus agere poſsit. Et quanquam in his etiam læſio aliqua, ac dolor excitatur: non tamen tacta eſt, vt vere dici poſsit ſolutio continui. Sed in tactu, cum obiectum ſit efficacius in agendo, & magis craſſum, magis quoque afficit ſenſus inſtrumẽtum: quod ad doloris generationem, qui maxima læſio eſt, neceſſariò requiritur. Id cum Galenus probè intelligeret, negauit læſionem,quam humor infert, dolorem excitare: Tum quia non ſoluit continuum, tum quia inter qualitates tangibiles minorem vim agendi obtinet.Nos tamen ex Philoſophi ſententia,ab humore etiam quandam moleſtiam leuemque dolorem inferre poſſe cenſemus;licet non ſummum,quale continui ſolutio affert. quod Galenus quoque ſeptimo de Placit. Hyppo. & Plat. videtur aſſerere: Ex quibus colligitur, eas qualitates, quas percipit ſenſus, etiam ſi continuum non ſoluăt, exiguos tamen dolores afferre: Atque vbi ita ledunt, vt vnitatem ſeparent, cum hæc ſit maxima læſio, ingentem maximumque inferre dolorem. Atque hoc ita accipiendum eſt, vt intelligas, pro varietate loci, in quo dolor eſt,& partium diuiſarum;illum intendi & remitti poſſe. Poſtremo ſtatuendum eſt,excellens

obiectũ ſiue magnum, vt habet Ariſt.tertio de Anima ſenſum corrumpere: ſoluit enim obiecti exceſſus rationem, ſeu proportionem;non quidem illam,quæ inter obiectum eſt & potentiam(nam cum obiectum excellens eſt,ſtatim quoque proportionem excedit:) ſed qualitatum, quæ in organo ſunt, & humorum temperiem deſtruit. nanque his probè temperatis,fit ſenſus:quòd ſi eorum temperies aboleatur,aut labefactetur;vel nullus fit ſenſus,vel certè paruus,hoc enim voluit Ariſt.quinto de Generatione animaliũ,in ſenſu viſus cum ſenſibile ſenſum mouet, vt eſt lucidum organum ſenſus viſus, eſt commenſuratum ipſi obiectum:cum vt humidum mouet,& temperiem agitat, tunc improportionatum eſſe obiectum dicemus.non intelligens,igitur, per eccellentiam, malam proportionem, & relationem,quam tradit Conciliator:ſed potius obiecti exceſſum, quem ſequitur illa proportio mala, atque immoderata. neque immoderantia ipſa eſt cauſa doloris, alioquin vbicunque eſſet, ibi dolorem afferret:ſed cauſa eſt læſionis in inſtrumēto per ſe, poteſtque interdum eſſe adeò vehemēs,& magna,vt ſenſui doloreminferat,quemadmodum ſuprà monuimus.In tactu autem exceſſus obiecti per ſe animal interimit,& dolorem excitat:quoniam ſoluit vnitatem. Frigidum venenum,puta opium, quanquam lædit animal per tactum; non tamen dolorem affert, ſed ſtuporem,qui doloris potius imago & ſenſus priuatio, quàm dolor dici debet. Quibus ita conſtitutis facilè nũc quæſtionibus,quæ diu philoſophos,& medicos torſerunt, ſatis fiet. Eſt enim proprium rectæ diffinitionis, eſſentiam rei, cuius ratio quæritur, explicare; & cauſas appoſitè reddere, accidentium, quæ ab eſſentia rei proficiſcuntur: demum

omnes nodos, & quæſtiones, quæ accidunt diſſolue re. Huius igitur ſymptomatis, quod eſt dolor, ratio reddita eſt, & illius cauſæ ſimul explicatæ ſunt: modò reliquum eſt vt dubitationibus reſpondeam.

Dubia, quæ ſuperioribus dictis accidunt.
Cap. XII.

Contraria, cauſas contrarias, quibus fiunt, neceſſe eſt, vt habeant. Quare cum dolor, & voluptas contraria ſint; neceſſarium erit, vt à cauſis contrariis generentur. Cùm igitur ſolutio continui ſit acerba læſio, dolorem excitans: Iurè & vnio, delectationis cauſa neceſſariò erit. Sed videmus, quòd ex conglutinatione & vnione vulneris, non ſequitur delectatio. minime igitur confitendum eſt, diuiſionem dolorem generare poſſe. Adhuc dolor fit ſimul & confertim: diuiſio, eſt motus (vt philoſophi dicunt) localis, qui tempore indiget. igitur hæc duo, diuiſio, & dolor haudquaquàm cohærent. Rurſus, non videtur dolor eſſe paſsio præter ſenſationé: quoniam paſsio eſt qualitas, quam Ariſt. inter qualitates tertii modi repoſuit, vt ſuperius reprobauimus. Præterea, ſentire eſt pati; dolere, eſt pati: igitur dolor, eſt ſenſus. & quoniam hæc reciprocãtur & commeant, poſſunt affirmatiuè in prima & ſecunda figura reponi. Accedit, quòd ſi non eſſet ſenſus, eſſet ſenſibile: quo fit vt ſentiretur. & quo argumento ſuperius dolorem non eſſe qualitatem ſenſibilem demonſtrauimus: eodem probauimus, eſſe ſenſum. Quòd ſi non detur, ſine dubitatione ſenſibile erit: quoniam omne quod eſt in ſenſu, aut eſt actus, aut potentia,

aut obiectum. Amplius, ſuperius dicta manca eſſe videntur, quod multa tacuerimus, quæ ad doloris exquiſitam intellectionem ſunt valde neceſſaria. non enim fuit explicatum, quænam ſint partes, quæ ſentiunt dolorem: illæ'ne quæ poſt diuiſionem remanſere diuiſæ, an illa quæ per diuiſionem aboletur. partes ſanè, quæ diuiſæ relinquuntur, cùm vna ab altera diſtet, nullum percipiunt rei diuidentis ſenſum: & multò minus illa, quæ iam periit: quoniam quod non eſt, ſentire haud poteſt. Ad hæc in iis quæ ſuperius dicta ſunt, non explicuimus, an dolor ſit morbus; quandoquidẽ inuicẽ pugnare videntur dolor, & morbus. Morbus enim res eſt facta, & diſpoſitio permanẽs, vt Galeno placuit: Dolor eſt res, quæ fit, & confertim. Sed ſi læſionem eſſe affirmabimus, (vt ſuprà diximus) erit dubio procul morbus. cum hæc inuicem reciprocentur, morbus, & læſio. Deſiderantur ad hæc multa alia, nempe an ſit aliquis dolor naturalis. Deinde, an ſpecies, quam ſenſus recipit, ſit doloris cauſa; an res ipſa percepta. Poſt hæc, quod maximè, cùm de dolore tractemus, videtur eſſe explicandum, prætermiſſum eſt: nempe, an eadem corporis parte, ſimul dolere, & voluptate affici poſsimus. Præterea quomodo anima in dolore, & voluptate cum corpore afficiatur. Vlterius, vtrũ dolor rectius dicatur Actio corrupta; an Paſsio corrupta, & an ex ſpeciebus doloris, maior vel minor ſoluta continuitas percipiatur. Poſtremò, quomodo ob vehementem imaginationem, in nobis commiſeratio oriatur, ex alterius miſeria, vel dolore; ſi forte huius aut illius aliquod membrum lacerari, vel vri intuemur.

Dubitationum ſolutio. *Cap.* XIII.

ETſi diu latuerit medicos, ac philoſophos, & ratio & cauſa doloris: tamen, quoniam aperta eſt huius dubitationis ratio, & cauſa, nodos explicare non erit difficile. Et ad primam quęſtionem dicendum eſt, aſſumptum eſſe verum, quòd vnio diuiſarum partiũ eſt motus, & conſtitutio ſecundum naturam; quoniã ſcopum habet ſanitatem, quæ eſt corporis perfectio; quemadmodum diuiſio continui eſt læſio, & motus præter naturam. Verùm cùm vnio non ſubito fit, nõ generatur inde paſsio, quæ voluptas dicatur: ſed ſi affatim fit, in ipſa percipitur delectatio. Ex diuiſione verò percipitur ſæuum ſymptoma; quod eſt dolor, cum confertim fiat. Ad alteram verò dicemus, Quòd diuiſio eſt læſio: quę cum primum à ſenſu percipitur, inducit paſsionem in appetitu, idque confertim. Modus igitur, & qualitas lædẽs, ſunt ſummæ cauſæ: proxima autem eſt perceptio læſionis, quæ fit confertim. Et quod perbelle Ariſtoteles libro octauo Phyſic. docuit, agens de caprifico diuidente parietem, & de guttis cauantibus lapidẽ, & de generatione glaciei, quòd fiunt confertim, & tota ſimul, quamuis motus antecedat; idem nunc de dolore, & voluptate ſentiendũ puto, cùm ſint affectiones, quæ ſenſum ſequantur, & perceptio læſionis ſubito fiat, affectioque tota ſimul excitetur. nam idem verbum ἀθρόως, quo vſus eſt Philoſophus octauo Phyſ. in generatione quoq. doloris vſurpatur. An verò ſignificet fieri in inſtãti, vel ſimul, diſſentiunt Porphirius, & Simpl. primo Phyſ. at ego Simplicii ſententiæ accedo, quòd confertim, & tota ſimul, & concauatio lapidis, & diuiſio à caprifico, & glacies generantur. Iuſtis nanque de cauſis, ſemper

ex

ex Ariſt. ſententia tenēdum cenſeo, nullam naturalē mutationem in inſtanti fieri; bene ἀθρόως id eſt confertim, & totam ſimul, quod in decimo Ethicorum nobis aperte ſignificauit Philoſophus. Sed nunc non eſt his locus; ad alia igitur, quæ de genere doloris ambiguntur, reſpondeamus. Eſt enim genus doloris paſsio, vt docuit Philoſophus; ſed dicendum Ariſtotelem non accipere paſsionem pro paſsibili qualitate: Sed intelligere paſsionē, vt cum actione cōparatur, vt veluti iam ante explicauimus; & hac ratione alterum genus conſtituit. At ii, qui probare nituntur, dolorem eſſe ſenſum, hoc medio, quoniam, & dolor, & ſenſus paſsiones dicūtur; ſimiliter decipiuntur, ac ſi quis probare velit hominē eſſe aſinum per hoc quod ambo ſunt animalia. vt ſi ratiocinarentur, homo eſt animal, leo eſt animal, igitur leo eſt homo. Sed & id quod pro confeſſo acceperunt, falſum eſt, nempe hæc inuicē reciprocari. nam nec omnis paſsio eſt ſenſus, nec omnis paſsio eſt dolor, ſed differentibus rationibus ſenſus, & dolor dicuntur paſsiones: ſenſus quidem, cum ſentiat, eo quod organū recipit, ac patitur, dicitur eſſe paſsio, & eſt facultas quæ mouetur à ſenſibili, vt ſuperius explicatum eſt. dolor autem eſt affectus in appetitu, ex ſenſu ortus. nam cum ſentimus, continuò ſequitur in appetitu affectus. quod Philoſophus ſeptimo Ethicorū perbelle ſignificauit, cùm inquit, animal in ſentiendo laborare, tum quòd ſpiritus in functione laboret, tum quòd ſequatur affectus in appetitu. Ad aliam porrò dubitationem dicamus; quòd diuiſio, quam illi in medium adduxerunt, manca eſt. ea enim quæ in nobis ſunt, ſunt facultas ſentiendi, actus, & paſsio, quę ſequitur actū, quęque à Medicis ſymptoma dicitur, ſenſibile autem

eſt extra animam, & ob id libro ſecũdo de anima: cum volumus non ſemper ſentimus inquit Philoſophus. Itaque cenſendum eſt, cauſas primas ſentiendi, duas eſſe, vnam in nobis, quæ eſt facultas ſentiendi; alteram verò eſſe ſenſibile ipſum. at dolor inter cauſas non numeratur. non valet igitur, non eſt actus ſentiendi, igitur eſt ſenſibile. nam eſt paſsio, quæ ſentiendi actum ſequitur. In hac autem differẽtia, inter actũ ſentiẽdi, & affectum, quàm plures non vulgares Philoſophi aperte decepti ſunt. Ariſt. decimo Ethicorũ inquit, quod etſi actio ſenſus, & voluptas ſimul fiãt, non tamen ſunt idem. vbi illos damnare videtur, qui affectum, & actum ſentiendi, vt vnum accipiebant. Sed iam ſatisfaciendum eſt iis, qui multa in noſtra tractatione de dolore deſiderabant: & primum ſciſcitantibus quænam partes continui, cùm primum diuiditur, dolorem ſentiant? dicendum eſt, partes, quæ diuidens tangunt, percipere ſenſum rei lædentis, cùm illę aut alteratæ aut diuiſæ tãtum ſint, aut diuiſę ſimul & alteratæ. Diuiſio autem vnitatem corrumpit, & dualitatem generat, vt iam diximus. Et quamuis, facta iã diuiſione, partes à diuidente diſtent, tamen dum diuidit, partes hæ diuidens tangunt, & tanguntur ab illo. ſed alteri iam dubitationi ſatisfaciendum. ſi quæuis lęſio, ſiue paſsio præter naturam, occurrens corpori, morbus dicetur; Iurè ſub morbo dolor comprehendi poterit. At ſi, vt Medici volũt, morbus eſt affectus factus, & dolor ſymptoma eſt, & paſsio, vt loquitur Ariſtoteles, (nam paſsionẽ vocat, quod Medici ſymptoma dicunt.) ſuumque eſſe dum ſit habet; nõ vtiq. dicetur morbus. Quòd ſi vlterius inſtabitur, dolor aliquando multo tempore durat, igitur inter morbos numerandus videtur, vt Conciliator cenſuit. Ad hęc

dolor actiones ſæpenumero lædit; eſt autem morbi proprium lędere primò & immediate operationes. Iis eſt reſpondendum, quod duratio non impedit, nec re mouet rationem, ac naturã rei, vt Ariſt. primo Ethic. adnotauit. nanque albedo quæ diem vnum durat eſt eiuſdem rationis, cum albedine, quæ mille annos durauit. Cum igitur dolor ſua natura, & per ſe ſit paſsio, profecta ab actione, & illam ſequens: propter hoc, quòd multo aut pauco tempore durauerit, ſuam naturam nulla ratione mutabit. Deinde ſi morbus dicetur, erit diſpoſitio, vel habitus antecedens ipſas actiones illasque lædens, vt cauſa, & ſi aliqnando lædit actiones, id facit, non vt res quædam facta ſed dum fit, & vt effectus non vt cauſa. Eſt enim aliquando tanta læſio in inſtrumento ſenſus, vt turbet ſenſum, & mouendi principium, quod afficitur dolore. eſt enim motus principium, appetitus: cuius dolor eſt affectus. Percontantur quidam vlterius, An ex Ariſtotelis ſententia, dolor aliquis ſit naturalis. id enim perſuadere videtur dolor mulierum parturientium, & dolor puerorum qui dentire incipiunt. nã ſi coniungitur rei naturali, videtur naturalis, dolor igitur cum coniungatur rebus, quæ à natura prouenlũt naturalis videtur eſſe. Sed iis ſatisfaciẽdum eſt, quòd omnis dolor ſit præter naturam; quoniam aduerſatur naturæ, id eſt formæ, & conditionibus, quibus forma in materia permanet. quare ſi alicui rei à natura profectæ, iungitur; illud à natura, non per ſe intenditur, ſed ex accidenti. Proponit enim ſibi natura animal in lucem edere. in quo tantã cernit perfectionem vt modò completum edatur, quamuis cum aliquo vitæ diſcrimine compleatur opus, dolorem paruifaciat. ſimili ratione, & de aliis dicere expedit. Verùm

ſi omnia,quæ materiæ neceſsitate proueniunt,naturalia nuncupemus:læſiones omnes, corruptiones, ac mortes, naturalia dicemus, cum materiã ſequantur, quæ natura quoque dicitur, vt patuit libro ſecundo Phyſ.dicuntur tamen eſſe præter naturam,quod naturam,hoc eſt formam,labefactent. & ob id philoſophi intra nos corruptionem eſſe affirmarunt: quoniam in nobis eſt materia, quæ horum omnium ſuſceptrix eſt. Sunt qui his dictis quæſtionem inſerant, quòd omnis ſenſus recipit ſpeciem ſine materia; tactus itaque ſpetiem comprehendet, & non calidum, frigidum, ſiccum, aut humidum, minimeq́ue læſionem ipſam. igitur ſpecies erit cauſa doloris, & qualitas ipſa extrinſecus lædens: aut neceſſarium erit ponere in ipſis ſenſibus,idq́ue maximè in tactu,duas receptiones, duosq́ue tactus; vnum, vt rem lædentem ſentit: alterum, vt ſpeciem recipit. Quibus fac reſpondeas ex his, quæ ſuperius enarrauimus,quòd in ipſis ſenſibus,duo animaduertenda ſunt. Primum quod facultas eſt cognoſcens. verùm, vt ab ipſa materia ortum ducit, corporis naturam nanciſcitur: vt autem eſt potentia cognoſcens, recipit ſpeciem,& non rem ipſam. Sed cùm hæc ſpecies ſit rei præſentis imago: conditiones, & proprietates ſimiles habet ipſius rei, quæ ſenſui obiicitur. Si enim res illa eſt qualitas, non excedens naturam facultatis, & inſtrumenti: recipiet ſenſus ſpeciem, & inſtrumentum ipſum non alterabitur. Sin autem res longè excedit, & ſuperat naturam inſtrumenti: ſenſus non modò ſpecies ipſas rei recipiet, vt facultas cognoſcens: ſed conditiones ſimiles rei ducit in organum, quibus à ſuo temperamento, ac commenſuratione mutabitur.& quoniam tactus magis terreum organũ

habet, læſio magis ſentitur, & res ipſa (vt Latini dicunt) recipitur, & non ſolùm ſpecies. Erunt igitur duo, vnum dicetur iudicium, quod in ſenſu communi, qui in corde reſidet, nouiſsimè fit: alterum verò eſt paſsio in inſtrumento, vt corpus eſt. Quare qui dixerunt vnam eſſe actionem ſenſus cum materia, de cognitione intellexerunt. verùm alia eſt non ſenſui; ſed naturalis ipſi inſtrumento quod corporeũ eſt. at nullum corpus ab alio corpore tangitur, quin alteretur ac mutetur. His ſic conſtitutis, dicamus dolorem excitari à primis cauſis, nempe à ſpecie rei, atque hæc ſanè receptio ſpeciei dolorem animi, ac triſtitiã præbet. cui receptioni ſpeciei, niſi alia coniungeretur non faceret dolorem, de quo dicere propoſuimus, qui læſionem membri ſequitur. Requiritur itaque ad dolorem, qui læſionem corporis ſequitur, & receptio ſpeciei, vt proxima cauſa; & læſio membri, quæ à qualitate, vel corpore lædente proficiſcitur. Quod ſi rurſus in quæſtionem vertes, vtrum horũ duorum, primo in ſenſu recipiatur? Dicamus interdum ſimul vtrunque recipi, cùm res confertim tangendo lædit: aliquando verò ſpecies, veluti vmbra rei, & imago ſenſum afficit; & poſtea res ipſa organum lædit. hac ergo ratione nodus iſte explicetur. Sed alia quæſtio, huic ſuccedit, quæ obſcura ſanè, & difficilis videtur: nempe, An eadem parte, eodemque motu dolere, atque voluptate aliqua affici ſimul poſsimus. profectò ſi quis dolores, atque voluptates, quæ ſenſui accidunt, rectà ratione penſabit, & dolorem voluptati, & voluptatem dolori neceſſariò necti intelliget, ita vt ſimul à cõtrariis afficiamur. quod Socrates docuit in Phæd. cùm dicit miram quandam eſſe rem, quam homines voluptatem vocant: miroque modo

ſe habere ad dolorem, qui eius contrarius videtur, qui ſimul homini adeſſe nolit. addit, ſi quis tamen ſequitur, capitque alterum, alterum quoque capere cogitur, quaſi ex eodem vertice ſint ambo connexa. Vbi videtur Socrates perſuadere velle, voluptatibus dolores eſſe annexos: nã cum ob vincula dolore afficeretur, & crus perfricaret, ſtatim ſentiebat ſuccedentem voluptatem. eo exemplo, quaſi nobis ſignificare volens, voluptatem cum dolore ſemper eſſe coniunctam. At nos hoc non agimus, ſed quærimus an eodem tempore quo dolemus, voluptate quoque afficiamur? Quam controuerſiam diluit Alexander primo. Naturaliũ quæſtionũ cum docet, nos ſenſu percipere hæc ſimul adeſſe. patet enim id in ſcabiæ laborantibus, qui dolent, quòd acris humor cutem exulceret: ſed delectantur, quod cutis perfricata, ac vellicata aperiatur, & humori exitum præbeat, quamuis eo tempore ſimiliter doleat, quòd intus adſit alius humor, qui frictionem requirat. Proinde dolor & voluptas ſimul ſentitur, licet à diuerſis cauſis oriantur: quemadmodum Socrati euenit, qui in crure ob uincula, dolorem; ob frictionem, voluptatem percipiebat. Idem quoque accidit his, qui valde ſitiunt, eos enim delectat potio, frigoris, atque humiditatis inopiam reſtituens: ſed interim etiam dolent dum bibunt, quod ſitis nondum ceſſet. Quin etiam hoc vſu venit in fame, delectantur enim qui eſuriunt, dum cibum capiunt: & dolent, quod nondum ſatietas aduenerit, atque hunc affectum per dolorem dulcem fortaſſe intellexit Archigenes. Sed longè melius hunc affectum voluptatis, atque doloris ſimul experiuntur, qui amant. ex labore enim delectantur ſimul, ac dolent. de eo nihilominus conque-

runtur, etſi volentes illum ſubeant. propterea recte Catullus.

Odi, & amo: quare id faciam fortaſſe requiris.
Neſcio, ſed fieri ſentio, & excrucior.

Huiuſmodi autẽ coniũctus affectus ex voluptate, & dolore; in guſtu quoque percipitur, ex vino quod raſpatum vulgo, & nonnulli auſterum vocant. ſimul enim & delectat, & linguam vellicando dolorem aſfert. Quod in coitu etiam ob ſeminis excretionẽ accidit. Verùm hic non eſt verus dolor, quem in noſtra diſputatione propoſuimus: ſed magis, quædam moleſtia, ac triſtitia. hæc triſtitia, & voluptas ſimul in motu ſentiuntur; & à Galeno aliquando ſecundo de Locis affect. dolor pruriens dictus eſt. Eadem itaque parte, dum motus fit, voluptate ac dolore capimur: ſed cum res iam facta eſt, aut vno, aut altero afficimur. In morbo enim aut excitatur dolor, aut voluptas. Ad aliam verò dubitationem dicendum eſt, quòd Animus in dolore contrahitur, & in voluptate diffunditur, vt Alexãder docuit quarto Quæſtionũ naturalium. Manifeſtè autem illud apparet in his, qui ſubito dolore corripiuntur: quoniam contrahunt articulos, & ſpiritus: at hi in voluptate diffunduntur, & diſtenduntur articuli. Nec Ciceronis hæreſin modò probamus, qui cum corpore, aut eius particula dolemus; nullum motum pati animum perſuadere conatur, exemplo illius, qui morbo articulari laborabat Ariſt. enim & Hippocr. cenſent, quòd qui particula aliqua corporis dolent, & dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat. Quòd ſi quis animo dolorem percipit, ac minus torquetur; haud affirmabimus animum non dolere quòd non adeò afficiatur, ſed minus angi. Ad illud præterea quod quæ-

rebant, an dolor iuxta Philoſophi ſententiam acti o corrupta, vel paſsio magis dici deberet: reſpondendum eſt, quòd nullo pacto dicere debemus eum eſſe actionem, neque corruptam, neque vitiatam. Sed dolor paſsio, vel affectus malus, & prauus, vel conſtitutio mala contra naturam & violenta eſt: voluptas verò, eſt bona conſtitutio, ac naturalis. Alia inſuper quæſtio eſt, An differentia dolorum maiorem, vel minorem ſolutam continuitatem indicet? Dicas quod cùm dolor ſit affectus profectus à læſione, neceſſariò læſionem indicabit. læſio autem, eſt intemperies, aut ſolutio continui. Ob id Galenus in Arte Medic. qua de ſignis, dolorem indicium eſſe, aut ſolutæ continuitatis, aut intemperiei docuit: & ſecundo libro de Locis affect. ex modis doloris partes affectas cognoſcere tentauit: quoniam ſunt dolores, familiares magis vni parti, quàm alteri: quemadmodum Hyppocrates docuit, qui renum dolorem grauem eſſe dixit. Sunt enim modi dolorum, & differentiæ plures, quas ab ipſis laborantibus audire licet, qui perinde ſe dolere aiunt, quaſi acu pungantur. hinc dictus eſt pungens dolor. Rurſus perinde ac ſi terebra perforentur; hinc dolor perforans vocatur. Aliquando grauitatis cuiuſdam ſenſus percipitur, qua interdum aliqua ſubiectarum partium ſuſpendi videtur. Aliquando videtur contundi partes, aliquando, extendi. quorum numerum à Galeno habes ſecundo de Locis affect. Dicimus itaque ad dubitationem propoſitam, quod ex differentibus doloribus, maiorem, vel minorem continui. ſolutionem deprehendimus. vt dolor lacerans, & pungens, maiorem ſolutionem indicat, quàm grauans aut alius eius generis. Poſtremò in dubium reuocatur, An

ex commiſeratione, quæ alterius dolore habetur, non modò in animo, ſed etiam in corpore aliquis excitetur dolor. nam in animo ex commiſeratione dolorẽ fieri, ex Philoſopho decima particula Problem. habemus. & vt ſuperius diximus, mente dolemus, cum videmus aliquem, vel vri, vel ſcindi. In dubium ergo vocarunt, an ex mentis dolore in noſtro corpore excitetur aliquis dolor. Quibus ſatisfaciendum eſt, quod & à philoſophis, & à medicis concedendum id eſſe cenſemus. à medicis quidem quoniam accidentia animi non ob aliud animaduertenda eſſe perhibent, niſi quod corpus noſtrum agitent. Excitatur enim aliquando atra bilis; aliquando flaua, vt de Antiocho amore nouercæ capto, monumentis mandatum accepimus. id quoque (vt libro de Amoris affectibus diximus) non minus philoſophis fatendum eſt, vt ex verbis Ariſtotelis libro de motu animalium aperte docetur. Aſſerit nanque planè Philoſophus, ex cogitatione, atque alteratione, alterari cor, cumque alteratio fiat in principe parte, nil mirũ, ſi in extremis quoque magnæ ſentiantur differentiæ. idque exemplo gubernaculi probat, in quo ſi parua fiat mutatio; plurimum nauis tota mutatur loco. Nihil igitur mirum ſi mutato noſtro principio, rubor, pallor, horror, tremor, & iis contraria, nobis accidunt. Excitatur enim calor friguſque: quæ cum affectiones generent, interdum dolor, interdum animi defectio ſequitur, ob primas ſcilicet qualitates. ſed non modo in nobis ex ipſa forti imaginatione ſequitur aliquis affectus: ſed in ipſis etiam fœtibus male afficiuntur particulæ; cum mulier vtero gerens attentiſsimè cum deſiderio aliquid imagina-

tur. Diximus tamen aliàs quòd ex profundâ, & diuturna imaginatione, multa & in nobis accidere credimus, multa & in aliis; ſed iis modo non eſt locus. Hæc ſunt, quæ de dolore à nobis elaborata fuerunt, in eorum gratiam, qui medicinam à naturali Philoſophia ductam affectant: tibi verò mi Vidi dicata, quòd eiuſmodi profeſsionis vindex es, quàm acerrimus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE